

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**İSLAM HUKUKUNDA
ALET-EMEK ORTAKLIĞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Hüseyin Tekin GÖKMENOĞLU

HAZIRLAYAN

Hüseyin ÇALIŞKAN

KONYA-1998

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	1
ÖNSÖZ	2
GİRİŞ	4
1. BÖLÜM : ŞİRKETLER HUKUKUNA GENEL BAKIŞ	8
1. İSLAM HUKUK LİTERATÜRÜNDEKİ ŞİRKET ÇEŞİTLERİ	8
HANEFİLERE GÖRE	8
A. MÜLK ŞİRKETİ.....	8
B. İBAHA ŞİRKETİ.....	9
C. AKİT ŞİRKETİ.....	9
a. Kâr ve yetki nisbetine göre.....	11
aa. Şirket-i İnan	12
ab. Şirket-i Mufavaza.....	13
b. Şirketin Mahalline Göre.....	13
ba. Şirket-i Emval	13
bb. Şirket-i Amâl	14
bc. Şirket-i Vücut.....	15
c. Şirket-i akdin sona ermesi	16
D. ÖZEL DURUM ARZEDEN ŞİRKETLER.....	17
a. Mudarebe.....	17
b. Müzarea.....	19
c. Müsâkât	20
2. HANEFİLER DIŞINDAKİ DİĞER ÜÇ MEZHEBE GÖRE ŞİRKETLER.....	21
A. MALİKİLERE GÖRE.....	21
B. ŞAFİLERE GÖRE	24
C. HANBELİLERE GÖRE.....	26
3. TÜRK TİCARET HUKUKUNDAKİ ŞİRKET ÇEŞİTLERİ	29
A. ÂDİ ŞİRKET	29
a. Kuruluşu	29
b. Sermayesi	29
c. Kar ve Zararı Paylaşma.....	30
d. İdaresi.....	30

e. Üçüncü Kişilerle İlişkiler	31
f. Sona Ermesi	31
B. ANONİM ŞİRKET	33
C. LİMİTED ŞİRKET.....	36
D. KOMANDİT ŞİRKET	37
E. KOLLEKTİF ORTAKLIK	38
II. BÖLÜM : ALET-EMEK ORTAKLIĞI	40
1. ALET-EMEK ORTAKLIĞININ DİĞER ŞİRKETLER ARASINDAKİ YERİ	40
2- ŞİRKETİN KURULMASI.....	46
3. ŞİRKETİN UNSURLARI	46
A. Alet Sahibi	46
B. Emek Sahibi	47
C. Alet.....	47
4. ORTAKLARIN HAK VE SORUMLULUKLARI.....	47
A- Münferiden Sorumlulukları.....	47
a- Alet Sahibi Bakımından	47
aa.- Alet Sahibinin Hakları.....	48
ab. Alet Sahibinin Sorumlulukları	48
1. Emek Sahibine Karşı Sorumlulukları	48
2. Üçüncü şahıslara karşı sorumluluğu.....	49
b. Emek Sahibi Bakımından	50
ba. Emek Sahibinin Hakları	50
bb. Emek Sahibinin Sorumlulukları.....	50
1. Alet Sahibine Karşı.....	51
2. Üçüncü Şahıslara Karşı.....	51
B. Ortakların Müşterek ve Müteselsil Sorumlulukları	51
5. ORTAKLIĞIN SONA ERMESİ	52
A. Tarafların iradesiyle (fesih).....	52
B. İrade Dışı Sona Erme	53
a. Ortaklardan birinin ölümü.....	53
b. Fiili İmkansızlık.....	53
SONUÇ	54
BİBLİYOĞRAFYA	55

KISALTMALAR

- b.** : ibn
- TBK** : Türk Borçlar Kanunu
- c.c.** : Celle celalühû
- md.** : Madde
- s.a.v.** : Sallallahu Aleyh-i Vesellem
- T.T.K.** : Türk Ticaret Kanunu
- t.y.** : Tarih yok
- y.t.y.** : Yer tarih yok
- a.e.** : aynı eser

ÖNSÖZ

Zamanın değişmesi ve insanların buldukları yerlere göre hayat şartlarının farklılıklar göstermesi, ekonomik, coğrafi ve kültürel özellikler değişik ihtiyaçları meydana getirmektedir. Öyleki bir bölgede ferdi olarak yapılan bazı şeyler bir başka bölgede ictimai bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

Bir toplumda resmi makamlarca yürütölen bir takım işler, bir başka toplumda şahıslar veya özel kuruluşlar tarafından icra edilmektedir.

İlim ve tekniğin ilerlemesi ile münasebetler, şehirler hatta ölkeler arası boyuta ulaşmıştır. Bu münasebetlerin sağlıklı ve düzenli işlenmesi için kurallar, kaideler konulması, hiç bir aksaklığa meydan verilmemesi için de karşılıklı güven veren özel veya tüzel şahıs ve kuruluşlara ihtiyaç baş göstermiştir. Bunun neticesi olarak da şirketler, büyük ve orta ölçekli ortaklıklar ve kooperatifleşmeler oluşmuştur. Bunlardan birisi de "alet-emek ortaklığı" dır.

İnsanların dünya ve ahiret saadetine erişmeleri için esaslı hükümler vaazeden İslam dininin bu ortaklık ve şirketleşme konularına bakışı nasıldır? Hangi ölçü ve esaslara uyulması gerekir? Klasik fıkıh kitaplarında konunun işleniş biçimleri, bu konuda fıkhi mezheplerin görüşlerine kısaca temas ettikten sonra, Türk Ticaret Hukuku'nda yer alan şirketler hakkında da umumi bilgi verdik.

Çalışmamıza esas teşkil eden "alet-emek ortaklığı" konusunda da gücümüz nisbetinde araştırma yaptık. Çok mükemmel olduğu konusunda bir iddiamız yoktur.

* Ayetlerde ilk rakam sure numarasını, sonraki rakam ayet numarasını gösterir.

* * Eserlerden sonra gelen ilk romen rakamları, eserlerin cilt sayısını, ikinci gelen romen rakamları, cilt numarasını, ondan sonraki gelen numaralar ise sayfayı gösterir.

Çalışmam esnasında bana yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Hüseyin Tekin GÖKMENOĞLU Hocama da teşekkürlerimizi arz etmeyi kendime bir borç bilirim.

Çalışmak bizden, başarıya götürecekt yalnız Allah'tır.

Hüseyin ÇALIŞKAN

KONYA-1998

GİRİŞ

Şirketlerin taksimine geçmeden önce tarifini yapalım ve meşruiyetine dair kitap ve sünnetten delillerine kısaca işaret edelim.

Şirket kelimesi dilimize arapçadan geçmiştir.

Lügat manası; İki veya daha fazla kişinin ortak olması, mallarını karıştırması, bir mal üzerinde belli miktarda hak sahibi olması gibi anlamlara gelmektedir. Şirket ortaklık sebebi olduğu için akit anlamına da gelir.

الكون شركاء في النار والماء والنار

Hadisi şerifte de bu mânâyâ kullanılmıştır : "Ateş, ot ve suda insanlar ortaktır" (1).

Şirket kelimesi fıkıh kitaplarında daha umumi manada kullanılmıştır. "Bir mahalde iki veya daha fazla kişinin faydalanma hakkıdır" (2). Burada ifade edilen bir mahalden maksat, mal olabildiği gibi alacak, borç, yapılacak iş ve itibar da olabilir. Bu sayılan şeyler üzerinde kişilerin ortaklığıdır.

Bir diğer şekliyle de "Hak elde etme ve sarf konusunda ortaklıktır." (3) diye tarif edilmiştir.

Hak elde etme konusundaki ortaklıktan maksat, bir mala veraset veya satınalma, hibe, ganimet veya vasiyet yolu ile ortak olma şeklidir. Bu durumda malın kendisine ve menfaatine ortak olunabileceği gibi, menfaatsiz malın mülkiyetine, mülkiyetsiz malın menfaatine de ortak olunabilir.

Tasarruf konusundaki ortaklık da; ortakların satın alma, satma, rehin alma-verme ve benzeri hususlarda hangi şirket türü olursa olsun yetkili olmasıdır (4).

1) Ebu Davud, Süleyman b. el-Eşaş es-Sicistâni, es-Sünen y.t.y. I-IV, III., 278,

2) Meydâni, Abdülgani, el-Lübab, İst. ty. I-IV, II, 121

3) Abdül-Aziz'il Hayyat, eş-Şerikât fi Davi'l-İslam, Kahire, 1989, 7,

4) a.e.

Yukarıda geçen bu tarifler şirket-i akit olsun, şirket-i ibaha olsun, şirket-i mülk olsun umumidir.

Fıkıh kitaplarında akit şirketi üzerinde ulemanın farklı tarifleri yer almaktadır. Biz onları yeri geldiğinde zikredeceğiz.

Şirketlerin meşruiyeti Kitap, Sünnet, İcmâ ve akıldır (5).

Kitap'ta şirketin caiz oluşunun delilleri :

ولان كثيرا من الخلق لا يبغى بخصم على بعض الا الذين امنوا وعلموا الصالحات
وقليل منهم ...

"Doğrusu ortakçılardan çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. Yalnız iman edip de iyi işler yapanlar müstesna. Bunlar da ne kadar az" (6). Ayet-i kerimede iman edip iyi işler yapanların ortaklık hallerinde de ortaklarını aldatmadıklarına takrir süretiyle işaret edilmiştir.

ضرب الله مثلا رجلا فيه شركاء متشاكسون ورجلا مسلمًا راجلًا لستويان مثلا

Bir diğer ayeti kerimede : "Allah; (cc) çekişip duran bir çok ortakların sahip olduğu bir adam (köle) ile yalnız bir kişiye bağlı olan bir adamı misal olarak verir. Bu ikisi eşit midir?" buyrulur (7). Burada da ikrar yolu ile şirkete delâlet edilmiştir.

فان كانوا أكثر من ذلك فهم شركاء في الثلث

Nisâ suresinin 12. ayet-i kerimesinde miras taksimi anlatılırken, kardeşlerin hisselerinde "Eğer ikiden fazla iseler üçte bire ortaklırlar" şeklinde verasetten dolayı meydana gelebilecek şirketten bahsedilmektedir.

واجعل له وزيراً من آلِه ليرى أخصى أشود به ازرى واشركه في امرى

Yine Taha suresinde Hz. Musâ kardeşi Harun'u risalet konusunda ortaklık için Cenab-ı Hak'tan talep etmektedir (8).

5) Ali Haydar Efendi, Durarü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkam, İst. 1330 ,I-V, III, 218.

6) Sa'd, 38/24

7) Zümer, 39/29

8) Taha, 20/29-32

Sünnet'ten Deliller :

Hiz. Peygamber (s.a.v.) Allah'ın (c.c.) şöyle buyurduğunu belirtmiştir:

عن أبي لهيفة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله يقول أنا ثالث الشريكين ما لم يخن أحدهما صاحبه فإذا تخان أحدهما خسر بينهما

"İki ortakdan biri diğerine ihanet etmediği sürece üçüncüsü benim, ama ihanet olduğu zaman ben aradan çıkarım" (9). Bu hadis-i şerifte de şirketin meşru olduğuna ve ortaklara ihanetten sakınılması lazım geldiğine dair emir vardır.

Bir diğer hadiste ise

عن أبي لهيفة قال قال النبي صلى الله عليه وسلم يد الله مع الشريكين ما لم يتخاونا فإن اتخاونا حقت تجارتهم فرفحت البركة منها

"Allah'ın eli (bereketi) ortaklarla beraberdir. Bu beraberlik bir birine ihanet etmedikçe sürer, karşılıklı ihanette bulunurlarsa ticaretleri kesade uğrar ve bereketi kalkar (10).

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'den günümüze kadar bütün alimler şirketlerin caiz olduğu hususunda görüş birliği etmişlerdir. Yani icma vuku bulmuştur (11).

Akli delile gelince :

Ticarette sermaye ve bu sermayeyi çalıştıracak kabiliyetli kişilere ihtiyaç vardır. Herkeste bu iki husus bulunmayabilir. Bazı kişiler çok iyi tacir olabilir ama, elinde parası yoksa ticarete atılamaz; bazıları ise elinde para bulunduğu halde ticarî kabiliyeti olmadığı için, zarar ederim korkusuyla ticarete girmekten çekinir. Halbuki bu iki imkan birleştirilecek olsa biri diğerinin eksikliğini tamamlar,

9) Ebu Davud, III, 256,

10) Ebu Davud, III, 256.

11) İbn Hûmam, Kemalüddin Muhammed b. Abdu'l-Vahid, Şerhu Fethi'l-Kadir, y.t.y., I-VIII, V, 3, İbn Abidin, Muhammed Emin, Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar, İst. 1984, I-VIII, IV, 298, Seyyit Sâbık, Fıkhûs-Sünne, Lübnan, 1981, I-III, III, 294.

her ikisi de kazançlı çıkar. Hal böyle olunca belli esaslar ve kaideler çerçevesinde bu kişilerin sahip oldukları imkanlarını bir araya getirmeleri gerekmektedir (12).

Günümüzde nakil araçlarının çoğalmasıyla, şehirler ve hatta ülkeler arası ulaşım daha kolay hale gelmiştir. Buralarda ticaret yapmak, mal sevkedip, mal getirmek her ne kadar ticarî kabiliyetle beraber parası da olsa bir kişi için zordur. Mutlaka yardıma ihtiyacı vardır. İnsanların kendi imkanlarını birleştirmeleri suretiyle daha geniş alanda daha kârlı ticaret yapmaları mümkündür.

Sanat erbabı için de bu böyledir. İşlenen bir ham maddeden elde edilen değişik ürünlerin değerlendirilebilmesi için çok teferruatlı iş sahalarına ihtiyaç vardır. Buralarda çalışacak, bu ürünleri işleyecek, iş gücüne de ihtiyaç vardır. Bunun hepsinin bir kişi tarafından ücretle yaptırılması mümkün olabilir. Ancak buna maddi yönden tek başına gücü yetmeyen kişilerin küçük çaptaki imkânlarını birleştirerek bu büyük işlerin üstesinden gelmeleri pekâlâ mümkündür. Günümüzde bunun örneklerini çokça görmekteyiz. Küçük miktarda tasarrufları olan bu kişilerin tek başlarına bu parayı çalıştırmaları mümkün olmadığından şirketler veya holdinglere sermaye katkısında bulunmaktadır. Böylece hem kendileri, hem diğer ortaklar ve hem de ülke ekonomisi bundan istifade etmektedir.

---

12) Durerü'l-Hukkam, III, 616

I. BÖLÜM : ŞİRKETLER HUKUKUNA GENEL BAKIŞ

1. İSLAM HUKUK LİTERATÜRÜNDEKİ ŞİRKET ÇEŞİTLERİ; HANEFİLERE GÖRE

Fıkıh kitaplarında şirketler, mülk şirketi, ibaha şirketi (kullanılması herkese mubah olan malların ortaklığı) ve akit şirketi diye önce üç'e ayrılır⁽¹³⁾;

A. MÜLK ŞİRKETİ

Mülk edinme sebeplerinden satın almak, hibe, veraset ve istila gibi yollardan veya mülk sahiplerinin kendi iradeleri veya kendilerinin bir dahil olmadan gayri iradî olarak malların bir biriyle ayrılmayacak derecede karışması yahutta karıştırılması neticesinde şirket (ortaklık) meydana gelir ki, buna şirket-i mülk denir ⁽¹⁴⁾. Mülk sahipleri kendi sahip oldukları, karışan mallarının nisbetinde ortak malda hak sahibi olurlar ⁽¹⁵⁾.

Mülk sahibi, şirket-i mülk ile meydana gelen ortaklıklarda kendi sehmi üzerinde tasarruf ve söz sahibi iken ortağının hissesi üzerinde ancak onun izniyle tasarruf yapabilir ⁽¹⁶⁾.

Meselâ; İki veya daha fazla kardeşe, babalarının ölümü nedeniyle intikal eden evin tamamını birisi diğerlerinin izni olmadan satamaz. Ancak bütün varislerin izniyle satabilir veya yalnız kendi hissesini diğerlerinin izni olmasa da satar ⁽¹⁷⁾.

Bir başka örnek verecek olursak, Kanada'dan buğday ithal eden iki tüccar almış oldukları buğdayları aynı geminin ayrı ayrı bölümlerine yükledikleri halde

---

13) Zeylei, Fahrüddin Osman b. Ali, Tebyintü'l-Hakaik Şerhi Kenzi'd-Dekaik, Beyrut, 1313, h., I-VI, II, 313. Meydani, II, 121, Serahsi, Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl Şemsu'l-Eimme, Kitabu'l-Mebcut, Beyrut, 1398 h., I-XXX, XI, 151.

14) Zeylai, II, 313, Molla Hüsvrev, Muhammed b. Feramuz, ed-Düreru'l-Hukkam fi Şerhi Gureri'l-Ahkam, İst. 1330 h, I-II, II, 319

15) Düreru'l-Hukkam, III, 227

16) Meydani, II, 121

17) İbn-i Abidin, IV, 300

boşaltma esnasında hamalların gafleti, hatası neticesinde karıştırılırsa bu tüccarlar arasında şirket meydana gelir. Bu şahıslardan biri kendi sehmını ortağından izinsiz satabildiği halde diğerinin sehmını onun izni olmadan satamaz. Bu şahıslar ortağının hissesi üzerinde yabancı gibidirler. Yabancıнын malı üzerinden tasarruf ancak onun iznine bağlıdır (18).

Ancak ortaklar kendi istekleriyle mallarını karıştırarak şirket meydana getirirlerse o zaman ortaklardan her biri diğerinin izni olmadan kendi hissesini satamaz. Çünkü ortaklık kendi arzularıyla gerçekleşmiştir (19).

B. İBAHA ŞİRKETİ

Kullanılması herkese mubah olan, hiç kimsenin şahsi mülkü olmayan şeyler üzerinde toplumun bütün fertlerinin ortak kullanma haklarıdır. Dere, göl, ırmak, mer'alar, cami vb. umuma ait yerler bunlardandır. Buraların kullanılması başkalarına zarar vermedikçe sınırsızdır. Meselâ; bir balık avcısı göl veya denizden başkalarının ağ, tekne gibi edevatına zarar vermeden istediği kadar balık avlar, ormanda avlanan birisi de aynı şekilde başkalarının zararına sebebiyet vermedikçe dilediği kadar avlanabilir. Umuma ait mer'alarda ot toplayan birisi aynı şekilde istifade eder, yolların kullanılması da böyledir.

Kısaca bütün insanlar buralarda ortaklıklar, diğer ortağa zarar vermedikçe dilediği kadar istifade eder.

C. AKİT ŞİRKETİ

İki veya daha fazla kişinin, belli bir mal üzerinde kazanç elde etmek için ortaklık akti yapmasıyla meydana gelen şirket türüdür (20). Yani şirket-i akt anlaşma yapmak suretiyle meydana gelir (21). Şirket-i akt'in ruknü icap ve kabuldür. Tarafeynden birisinin diğerine, şu kadar sermaye koyarak ortak ticaret

---

18) Serahsi, VI, 152

19) İbn-i Abidin, IV, 300

20) Seyid Sabık, III, 294

21) Meydani, II, 122

yapalım şeklinde yaptığı teklife öbürünün kabul demesi ile şirket gerçekleşmiş olur.

Bu şirketin kurulabilmesi için bazı genel şartlarını sırasıyla izah edelim :

1. Şirketi kuranlar vekalet ehil olmaları gerekir. Çünkü her biri diğerine şirketin malı üzerinde tasarruf etme, mal alıp satma gibi veya amel şirketi ise işi kabul etme gibi hususlarda izin vermesi gerekir. Yani bir manada şirket vekalet manası ifade eder (22). Ayrıca şirketin malı yani üzerine akit yapılan sermaye vekaleti kabul eden cinsten olması gerekir ki; müşterek olarak üzerinde tasarruf yapılabilsin. Böylece de şirket kurmaktan maksat olan kazanç elde etmek gerçekleşmiş olsun. Eğer biri diğerinin vekili olmazsa, şirketin manası kalmaz (23).

2. Kazançtan herkesin (ortakların) alacağı oran belli olmalıdır. Çünkü kazanç şirketin kurulma sebebidir. Eğer kâr oranı niza gerektirecek şekilde bir belirsizlik ifade ederse, bu şirket fasit olur. Kârdan alınacak olan pay oran olarak değilde mahdud bir rakam olarak belirtilirse bu da caiz değildir. Çünkü ortaklardan biri için belirtilen miktarda belki kazanç çıkmayacaktır (24).

3. Hanefiler dışındaki alimlerin görüşüne göre şirket kurulurken Reşul-mal'ın bilinmesi gerekir (25).

4. Şirket malları ortakların elinde emanettir. Şirketin mallarında ortakların taksiri olmadan meydana gelen herhangi bir zarar söz konusu olursa, bu zarar hangi ortağın elinde gerçekleşirse gerçekleşsin tazminle mükellef tutulmaz. Böyle bir zarar sermayeden gider veya ortaklar kendileri sermayeleri arasında karşılarlar. (Böyle olmayıp da ortaklardan birinin bir hatası veya kusuru

---

22) İbnü'l-Hümmam, V, 378

23) İbnü'l-Hümmam, V, 379

24) Kâsânî, Ebubekr b. Mes'ud, Bedaiu's-Sanâi fi Tertibi's-Şer'âi, Beyrut, 1982, I-VII, VII, 353.

25) İbn-i Kudâme, Ebu Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, el-Muğnî, yty., I-IX, V, 16.

neticesinde şirket malına zarar gelirse, zarara sebebiyet veren ortak bunu tazmin eder (26).

5. Şirket akitlerinde ya sermaye (mal) ya emek (amel) veya daman (sorumluluk) ve teahhüt sebebi ile kâr kazanılır. Ortaklardan herbirinin kârdan hisse alabilmeleri için şu yukarıda sayılanlardan birisinin bulunması gerekir. Bunlardan birisi ile kârdan hisse alınabileceği gibi ikisi veya üçünde birden bulunması ile kârdan hisse almaya hak kazanılır. Kâra hisse sebepleri arttıkça kârdan fazla hisse alınabilir. (Yani bir ortak hem sermaye koyar, hem şirkette çalışır ve hem de sorumluluk yüklenirse bu kişinin kârdan fazla hisse alması tabiidir).

6. Şirket-i Akit'ler umumi olarak gayrî لازم vasıflar taşır. Ortaklar tek taraflı olarak şirketten ayrılabilir. Şu kadar var ki, ortaklardan birinin ayrılması ile şirket veya diğer ortaklar zarar göreceklere belli bir zamana kadar ayrılmaları konusunda esaslar konulabilir (27).

7. Gayri meşru işler için şirket kurulmaz. Haram veya menhiyünanh olan işler için şirketler kurulmaz. Çünkü dinin nehy ettiği bir konuda teavün (yardımlaşma) caiz olmaz (28).

Şirket-i Akit kendi arasında kâr ve yetki nisbetine göre bir de şirketin mahalline göre kısımlara ayrılır. Biz önce kâr ve yetki nisbetine göre durumu izah edelim;

a. Kâr ve yetki nisbetine göre;

Ortakların şirketi teşekkül ettirirlerken şirketten alacakları kâr ve şirket üzerinde yetki nisbetlerine göre şirket kendi arasında inan ve mufavaza diye ikiye ayrılır.

---

26) Çeker, Orhan; Fıkıh Notları, 223, Konya, 1991.

27) a.e. 225.

28) a.e. 225.

aa. İnan Şirketi

İki veya daha fazla kişinin ortaya koymuş oldukları malları kârı belli oranda bölüşmek üzere ticaret etmeleridir. Şirket-i inan'da ortakların eşit derecede mal koyma şartı olmadığı gibi tasarruf ve kazanç'tan pay almada da eşitlik aranmaz. Ortaklardan birinin şirkete koyduğu malın diğerlerinden fazla olması, birisinin yetki ve selahiyetinin az olması caiz olduğu gibi kazancın eşit bölünmesi, birinin fazla kâr alması da caizdir (29).

Ayrıca inan şirketinde şirkete sermaye olabilecek malların aynı cinsten olmaları şart değildir. Aynı ayrı cinsten ortaya konan sermayelerle de şirket kurmak caizdir (30).

Mesela birisi mark veya dolar cinsinden sermaye ortaya koyduğu halde öbür ortak altın cinsinden sermaye ortaya koyabilir. Veya aynı cins mallar olsa bile birisinin vasfı öbürününkinden farklı olabilir. 24 ayar altın ile 18 ayar altın gibi.

Şirket-i inan'da ortaklar birbirinin vekilidir, kefilidir. Bundan dolayı şirket adına satın alınan bir maldan dolayı satın alma işini yapan ortakdan bedel talep edilir, daha sonra bu ortak hissesini öbüründen alır.

Herhangi bir mal satın alınmadan şirket malı helak olsa şirket sona erer. Ortaklardan biri ortaya koyduğu sermayesi ile bir şey satın alsa diğer ortağın sermayesi kullanılmadan helak olsa şirket için satın alınan mal ortaklar arasında şirketin malıdır, satın alan ortak diğerinin vekili olduğu için hissesini ondan ister (31).

Şirket zarar ettiği zaman herkes sermayesi oranında zarara ortak olur.

---

29) Seyyid Sabık, III, 284

30) Meydani, II, 126

31) Meydani, II, 137

ab. Şirket-i Mufavaza

İki veya daha fazla kişinin aşağıdaki şartlar muvacehesinde ortaklık kurmalarıdır.

1. Ortaklar mal yönü ile bir birlerine eşit olmalıdırlar. Birinin malı diğerininkinden fazla olduğu takdirde şirket sahih olmaz (32).

2. Tasarrufta da eşit olmaları gerekir. Bu ortaklık akil, baliğ olan Müslümanlar arasında sahih olur. Buluğa ermemiş bir sabi ile baliğ birisi arasında, köle ile hür arasında şirket-i mufavaza kurulamaz.

3. Dinde de eşit olması gerekir. İmam-ı Azam ile İmam-ı Muhammed'e göre Müslüman bir kişi, Müslüman olmayan birisi ile Mufavaza şirket-i kuramaz. Ebu Yusuf'a göre kurabilir (33).

4. Mufavaza şirketinde ortaklar bir birinin hem kefil, hemde vekili durumundadırlar. Bundan dolayı ortaklardan her birinin evinin yiyeceği ve giyeceğinden başka satın almış olduğu her şey şirkete ait olur. Bu şirkete mal satan kişi alacağını ortaklardan hangisini görürse ondan talep eder. Her ortak diğerinin borcunu ödemek zorundadır. Bu ortaklık altın, gümüş veya geçer para ile tahakkuk eder.

b. Şirketin Mahalline Göre

Şirkete konu olan malların veya diğer bir ifade ile üzerine şirket akti yapılan malların durumuna göre de akit şirketi, şirket-i enval, şirket-i âmal ve şirket-i vücuh diye kısımlandırılır.

ba. Şirket-i Emval

---

32) Seyyid Sabık, III, 296

33) Meydani, II, 122, Seyyid Sabık, III, 296,

Birden fazla kişinin ortaya sermaye koyup bunu işleterek kâr elde etmek ve bu kârı da belli şartlarla aralarında paylaşmak üzere yapmış oldukları şirkete mal şirketi (şirket-i emval) adı verilir. Bu tür bir şirkete alimlerden itiraz edip caiz değildir diyenler çıkmamıştır. Şirket-i emval'de sermayenin tedavülde olan para cinsinden olması ve şirkete peşin olarak teslim edilmesi gerekir. Şirket belli bir malın ticaretini yapmak üzere kullanılabileceği gibi umum malları alıp satmak, ticaretini yapmak üzere de kurulabilir. Şirket-i emval bir hükmi şahıs sıfatıyla aynen bir tüccar gibi kâr amaçlı her türlü muameleye girebilir.

Bu şirkette kâr kazanma sebebi sermayedir. Her ortak şirkete vermiş olduğu sermaye oranında kâr alır, ancak sermayeyle beraber şirkete sorumluluk yüklenir veya bedenen çalışırsa bu da kârdan hisse alma oranının artmasına sebep olan bir husustur.

Şirketin zararı ise her halükârda sermaye oranlarına göre ortaklar tarafından karşılanır.

Şirket-i emval, fasit olduğu takdirde kâr şartnameye göre değil sermaye katkısına oranla dağıtılır. Aksine şart koşulmuş olsa bile şarta itibar olunmaz (34).

bb. Şirket-i Amâl

İki veya daha fazla kişinin (sanatkârın) iş kabul ederek para kazanmak üzere yapmış oldukları bir nevi akittir. Buna şirket-i amel'de denir (35). Şirket-i amel'in caiz olması için başlıca iki şart vardır :

1. Yapılacak işin helal olması,
2. Yapılacak işte vekaletin caiz olması ve iş neticesinde de ücrete müstahik olunmasıdır.

34) Mevsili, III, 14-17, İbnü'l-Hümmam, V,20-27;

35) Seyyid Sabık, III, 294

Meselâ; dilenmek veya hırsızlık yapmak üzere şirket-i amel caiz olmaz (36).

Şirket-i ebdan veya diğer adıyla şirket-i amel, inan şirketi'de olabilir, mufavada şirketi(sermaye şirketi)'de olabilir. Bu ortakların durumuna ve anlaşmasına bağlıdır (37).

İsminden de anlaşılacağı üzere bu şirket-i kuranlar yapılacak işi alır, taahhüt eder ve iş sahiplerine anlaştıkları şart üzere işi teslim eder. Ortaklardan birisi bir iş bağlantısı veya taahhütünde bulunduğu zaman diğer ortaklar da bu işi taahhüt ve iltizam etmiş olurlar.

İş taahhütünde bulunan ortakların yapılacak olan işi ve mesuliyetini sonunda alınacak olan kârı aralarında eşit olarak bölüşmeyi kabul ettikleri gibi yüzde üzerinde de anlaşarak birinin diğerinden farklı mesuliyet ve kâr almasını şart koşması da caizdir. Tabi ki şirket-i inan üzerine anlaşmışlarsa.

Şirket-i amel'de amelin ve mekanın aynı olması şart değildir. Marangoz ile terzinin kurmuş oldukları şirket-i amel de caiz'dir (38).

Ayrıca şirket-i amel'de müddet tayini şart değildir. Sadece alınan işin helal olması gerekir. Meselâ kumar üzerine şirket kurulması sahih olmaz. Eğer bu amel şirketi, mufavaza akti üzerine kurulmuşsa kazanacakları kârı aralarında müsavi olarak bölüşmeleri gerekir. Mufavaza akti yapanlardan hangisi olursa olsun dükkan kirası vb. şirket borçları alacaklılar tarafından mutalebe olunur. Birisinin üçüncü şahıslar için yapmış olduğu bir ikrar diğerleri için de geçerlidir (39).

bc. Şirket-i Vücut

---

36) Düreru'l-Hükkam, Mad. 1385 Bilmen Ömer Nasuhi, Hukuk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhıyye Kamusu, İstanbul, 1978, I-VIII, VII, 93

37) Bilmen Ömer Nasuhi, VII, 93.

38) Düreru'l-Hükkam mad. 1385, Seyyid Sabık, III, 297

39) Düreru'l-Hükkam mad. 1385, Bilmen Ömer Nasuhi, VII, 93,.

Şirket-i Vüculu'u meydana getiren ortakların ne malları ne de sanatları vardır. Bunlar itibarları sayesinde mal alırlar ve bu malın ticaretini yaparak kâr elde etmek üzere anlaşılırlar. Daha sonra elde ettikleri malları satarak borçlarını öderler, kârını bölüşürler. Bu şirket inan ve mufavaza olarak kurulabilir.

Eğer şirket-i vüculu inan şirket-i olarak kurulmuşsa kârda tefadul (yani ortaklardan birisinin kârdan fazla hisse alması) caizdir. Yok şirket-i Mufavaza ise satın alınan malda ve kârın bölüşümünde musavaat (Eşitlik) şarttır (41).

Şirket-i vüculu'da zarar ve ziyan, şeriklerin satın aldıkları maldaki hisselerine göre taksim olunur. Başka türlü şart koşular da bu şart geçersizdir. Şirket için mal satın alınırken ister ortakların hepsi bulunsun, isterse sadece biri satın alsın, bu yine böyledir (42).

c. Şirket-i akdın sona ermesi :

Şirket-i akt aşağıdaki durumlarda sona erer.

1. Ortaklardan birinin vefatı halinde infisah eder. Ancak mirasçılarının devam ettirme hakları vardır.
2. Ortaklardan birinin devamlı akıl hastası veya haczedilmesi ile şirket münfesi olur. İflas da hacz gibidir.
3. Ortaklardan birinin şirket-i fesh etme hakkı vardır. Bu hakkı kullanarak şirket-i feshedebilir.
4. Sermayenin tamamen yok olması yahut asıl sermayeye katılmadan önce herhangi bir ortağa âit sermayenin zayii halinde de şirket bâtil olur.
5. Şirket süreli kurulmuşsa sürenin dolması halinde de kendiliğinden fesh olur.
6. Şirket-i mufavazada eşitliğin bozulması ile mufavaza şirketi son bulur inan'a dönüşür (43).

D. ÖZEL DURUM ARZEDEN ŞİRKETLER

Yukarıda anlatılan şirket şekillerinin dışında fıkıh kitaplarında yer alan ancak kendilerine mahsus özellikler arzeden şirket şekilleri de vardır. Bunların

---

41) Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, 1978, I-VIII, VII, 97

42) a.e. 99.

43) CİN, Halil, Ahmet Akgündüz, Türk Hukuk Tarihi, Ankara, 1983, I-II, II, 299.

Buraya kadar ki anlattıklarımızla Hanefi fıkıh kitaplarında yer alan şirketlere müteallık meseleleri özetledik. Diğer mezheplerin şirketler konusundaki görüşlerine de kısaca işaret edelim.

D. ÖZEL DURUM ARZEDEN ŞİRKETLER

Yukarıda anlatılan şirket şekillerinin dışında fıkıh kitaplarında yer alan ancak kendilerine mahsus özellikler arzeden şirket şekilleri de vardır. Bunların halk arasındaki taamül durumlarına göre ve kitaplardaki ismiyle bahsetmeye çalışalım.

a. Mudarebe

Şirket-i akdin başlığı altında muteala olunması gereken bir diğer anlaşma şekli daha vardır ki, bunun adına mudarebe denir.

Bir taraftan sermaye öbür taraftan amel ve gayret üzere yapılan bir nevi anlaşmadır. Sermaye sahibine rabbu'l-mal, çalışana da âmil veya mudarip denir (44).

Mudarebenin rüknü buna delâlet eden bir lafız ile icap (teklif) ve kabul'dür.

Meselâ; Bir kimse mudaribe "Şu parayı al bununla ticaret yap kazancı aramızda ortaktır" dese veya buna benzer mudarebeye delâlet eden bir lafızla böyle bir teklifte bulunsa diğeri de bu teklifi kabul etse akit gerçekleşmiş olur (45).

Rabbul Mal sermayeyi amile verirken emanettir, yani kaybı halinde âmil ödemez. Çalışmaya (alım satım) başladığı andan itibaren vekalettir, âmil Rabbul mal ile anlaşmış oldukları şartlara muhalefet etmesi durumunda ise gâsıb olur (46).

---

44) Bilmen, VII, 101.

45) a.e. VII, 101.

46) Meydani, II, 131.

Rasül Malin şirkete sermaye olabilecek cinsten olması, Mesela altın, gümüş ve diğer tedavüldeki paralar gibi. Buna göre eşyalar gayri menküller gibi ticarete semen olmayan şeylerden mudarebe akti yapılmaz. Şu kadar var ki; bu mallardan birisini Rabbu'l-mal mudaribe verip "şu arsayı sat, bunun parası ile ticaret yap, kârı aramızda ortak olsun" şeklindeki teklifini mudârip kabul ederse sahih olur. Veya birisinde bulunan alacağını kasederek dese ki : "falancadan alacağım şu kadar parayı al ve onunla ticaret yap kârı aramızda ortak olsun" teklifini kabul ettiğini bildirirse bu da caiz olur (47).

Rasu'l-malın (sermayenin) tarafeynin arasında bilinmesi gerekir.

Kârın ortaklar arasında sayı' olması yani, yarı yarıya veya üçte bir, üçte iki gibi belirlenmesi gerekir (48).

Sermayenin âmile teslim edilmesi gerekir. Çünkü sermaye kendisine teslim edilmeyen âmilin alıp, satması, kâr etmesi mümkün olmaz (49).

Âkideynin alacakları hisselerin anlaşma esnasında belirlenmesi gerekir. Çünkü mudarebede üzerine akit yapılan şey kârdır. Ma'kudun aleyh olanın bilinmemesi fesadı gerektirir (50).

Amile verilecek olan hissenin kârdan olması lazımdır. Kârdan şu kadar, sermayeden de bu kadar şeklinde yapılan bir anlaşma sahih olmaz (51).

Yukarıda zikredilen şartları ihtiva eden bir mudarebede anlaşma (akit) gerçekleşmiş olur. Şu kadar var ki bu şartlara uymakla beraber akit esnasındaki duruma göre mudarebe ikiye ayrılır.

Mudarebe-i mutlaka : Zaman, mekan ve ticaret metai ile bayi ve müşteri tayin edilemeyen mudarebedir. Mudaribin kendisine mutlak salahiyet verilerek

---

47) Meydani, II, 131, Bilmen Ömer Nasuhi, VII, 103.

48) Meydani, II, 132.

49) a.e. 132.

50) Bilmen Ömer Nasuhi, VII, 104.

51) a.e. 104

yapılan anlaşmadır. "Neyi uygun görürsen onu al-sat, dilediğini yap" şeklindeki bir anlaşmadır.

Mudarebe-i mukayyede : Ticaret yapılacak yerin ticaret yapılacak metanın ve ticaret yapılacak kişilerin akit esnasında belirlenmesi şeklindeki yapılan bir anlaşmaya, mudarebe-i mukayyede adı verilir (52).

b. Müzarea

Tarla emek ortaklığıdır. Şöyle ki; Bir taraftan tarla diğer taraftan bu tarlayı ekmek suretiyle elde edilen mahsulün aralarında bölüşülmesi ile yapılan aktin adına müzarea akti denir.

Mezarea'daki unsurlar tarla, tohum, alet ve amel'dir. Bunlardan tarla ve amel akit esnasında önemli ve etkilidir. Bu da müzarea'nın fasit ve sahih olmasında kendisini gösterir. Müzarea aktinin zımında iki tane icare mevcuttur.

Tarla sahibi tarlayı ekecek olanı kiralyor

Tarlayı ekecek olan tarlayı kiralyor

Bunlardan birincisinde akte konu olan amel (çalışma), ikincisinde ise tarladır.

Bu akte konu olan hususlar ayrı taraflarda olursa müzarea aktinin bütün şekilleri sahih olur. Akte konu olan tarla ve amelden her ikisi de tek taraftan olursa o zaman müzarea akti fasit olur. Bu duruma göre;

- Arazi ile tohum bir taraftan, amel diğer taraftan,
- Arazi, tohum ve alet bir taraftan, amel diğer taraftan,
- Arazi bir taraftan, amel, tohum ve alet diğer taraftan,
- Arazi ve alet bir taraftan, amel ve tohum diğer taraftan olan müzarea çeşitleri sahih olur.

---

52) a.e. 10/

Fasit müzarea'larda çıkan mahsul tamamen tohum sahibinin olur. Tohum tarla sahibinin ise âmil ecr-i mislini alır, amel sahibinin ise diğeri tarlasının kirasını alır (53).

c. Müsâkât

Müsâkât bahçe-emek (bakım ortaklığı demektir). Bir taraftan bahçe veya ağaç diğeri taraftan ise bunların bakımı olmak ve yetişen mahsulü arada paylaşmak şeklinde yapılan ortaklığa müsâkât denir. Müsâkâtteki ağaç veya bahçe tabirinin içerisine meyveli olsun olmasın bütün ağaçlar ve sebzeler girer (54).

Müsakat akdinin sahih olması için tarafların akıllı olmaları, aktin mahalli olan ağaçların herhangi bir şekilde faydalanılabılır cinsten olmaları, ağaçların amel (emek) sahibine teslim edilmesi, çıkan ürünün de ortaklar arasında yüzdellik şeklinde pay edilmesi gerekir. Bir taraf için miktarı belli bir pay tespit edilerek yapılan bir akit ile ürünün tamamının bir tarafa ait olması şeklinde yapılan müsâkât akti fasit olur.

Müsâkât akti fasit olduğu zaman çıkan ürün ağaç veya sebze sahibine ait olur. Emek sahibine ecri misil öder (55).

Buraya kadar ki anlattıklarımızla, Hanefi fıkıh kitaplarında yer alan şirketlere müteallık meseleleri özetledik. Diğeri mezheplerin şirketler konusundaki görüşlerine de kısaca işaret edelim.

---

53) Mecelle, Mad. 1439.

54) Mevsili, Abdullah bin Mahmut, 683/1284, el-İhtiyar lit-Tağlilil-Muhtar, I-V, III. 80.

55) İbnü'l-Hümmam, VIII, 47; Meydani, II, 234.

2. HANEFİLER DIŞINDAKİ DİĞER ÜÇ MESHEBE GÖRE ŞİRKETLER

Buraya kadar anlattıklarımız hanefilerin görüşleri idi. Şüphesiz ki, İslâm Hukuku sadece hanefilerin görüşü değildir. Diğer mezheplerin de şirketler konusundaki görüşlerini hülâsa ederek bilgi verelim.

A. MALİKİLERE GÖRE

Mâlikiler şirketleri on kısımda müteâla ederler. Bunlar Şirket-i irs, Şirket-i ganîmet, Şirket-i mübayea, Şirket-i zimem, Şirket-i inan, Şirket-i amel, Şirket-i vücuh, Şirket-i cebir, Şirket-i müfavaza, Şirket-i müdarebe.

1. Şirket-i irs : Varislerin bir mala veraset yolu ile ortak olmalarıdır.

2. Şirket-i ganîmet : Gazilerin kaza neticesinde elde etmiş oldukları ganîmet üzerinde ortaklaşa mülkiyetleridir.

3. Şirket-i mübayea : İki veya daha fazla kişilerin bir malı ortak olarak satın almalarından doğan mülkiyettir.

Bu üç şirket türü hanefilerin şirket-i mülk dedikleri kısma dahil olmaktadır. Malikilere göre her üç şekilde de ortaklar bir birlerine izin vermeden tasarrufta bulunamazlar (56).

4. Şirket-i müfavaza : İki veya daha fazla kişilerin ortaya koymuş oldukları mallarıyla ticaret yapmak üzere şirket kurmalarıdır. Malikilerin şirket-i müfavaza anlayışı şöyledir; Ortaklardan her biri kendi sermayeleri miktarınca kârdan pay almalıdırlar. Ortaklardan biri diğerine mutlak surette tasarruf hürriyeti vermeli ve böylece de beraber veya münferit oldukları durumlarda da dilediği gibi alışveriş yapma, kiraya verme ve kiralama yapabilsinler. Müfavaza şirket-i

---

56) Ceziri, Abdurrahman, Kitab'ül-Fıkh ale'l-Mezahibu'l-Erbac, I-V, III, 69, İstılahat-ı Fıkhiyye, VII, 109.

bir cins mal üzerinde kurulabileceği gibi muhtelif cins mallar üzerinde de kurulabilir(57).

5. Şirket-i inan : İki veya daha fazla kişinin bir ticaret hususunda ortaklık kurmalarıdır. Şirket-i inan'da ortaklar bir birlerinin izinlerini almadan tasarrufda bulunmazlar, eğer birisi izinsiz tasarrufta bulursa, izni alınmayan ortak bunu reddedebilir. Ortaklardan birine mutlak tasarruf şart koşulsa bu takdirde şirket fasit olur (58).

6. Şirket-i amel (Şirket-i ebdan) : Birden fazla sanat erbabının birlikte çalışıp, kazandıkları parayı yapmış oldukları iş nisbetinde bölüşmek üzere akit yapmalarıdır. Bu sanat erbabının aynı sanatı icra etmeleri gerekir. Meselâ marangozla, marangozun, demirci ile demircinin şirket kurmaları caizdir. Fakat kunduracı ile terzinin şirket-i amel akti yapmaları caiz değildir (59). Şu kadarı var ki, şeriklerin sanatları birbirlerinin tamamlayıcısı durumunda olurlarsa; bunların kendi aralarında şirket kurmaları caizdir (60).

7. Şirket-i zimem : Birden fazla kişinin önceden belirlenmemiş herhangi bir metan birbirlerine kefil olarak veresiye alınıp ticaretini yapmak üzere anlaşmalarıdır. Hanefilerin şirket-i vücuh dedikleri bu akde bu isim verilmektedir.

8. Şirket-i vücuh : Fazla tanınmayan bir kişinin malını sattırarak amacıyla, şöhret ve itibar sahibi bir kişiyle bu satıcıya mal sahibinin kârdan belli oranda miktar vermesi gerekir. Böyle demekle beraber malikiler, bu tür bir şirketi caiz görmemektedirler (61).

---

57) Ceziri, III, 73, Fıkhü's-sünneh, III, 297.

58) Ceziri, a.e. 73.

59) a.e. 73

60) a.e. 74.

61) Ceziri, III, 74.

9. Şirket-i cebir : Şirket-i cebir; herhangi bir malın ticaretini yapmak için itina gösteren bir tacirin yanında o cins malı ticaret maksadıyla satın alan kimseye o tacirin cebren iştirak etmesidir (62).

10. Şirket-i mudarebe : Sermaye sahibi birinin tedavülde olan paralar cinsinden bir sermayeyi bir başkasına (âmil) ticaret yapması için teslim etmesi ve bu ticaretin kârını da aralarında anlaşıkları oranda bölüşmeleridir (63). Mudarebinin hükmü caizdir. Erkanına gelince ra'sül mal, amel, akideyin ve sîgadır. Mudarebe vekalet akti olduğu için mutlaka lâfız gerekir. Meselâ, Şa malı (sermayeyi) mudarebeten al, kârı aramızda ortak olsun teklifine amilin kabul ettim veya tamam gibi rızasını gösterir bir lafızda mukabelede bulunması gerekir (64).

Tarifden de anlaşılacağı üzere Malikiler mudarebeye vekalet olarak bakarlar. Bundan dolayı da rabbu'l-malin âmil üzerine bazı şartlar koymasını, konulan bu şartlara riayetini gerektiğini söylerler. Bu şartları şöyle hulasa edebiliriz.

1. Rabbü'l-mal amiline deniz seferini ve geceleyin sefere çıkmayı yasaklayabilir.

2. Rabbü'l-mal amilini herhangi bir malı kârı az olduğu için alıp satmaktan men edebilir.

3. Rabü'l-mal amilini ticaret malına başkasını ortak etmekten men edebilir.

4. Rabü'l-mal âmilini başkaları ile mudarebe yapmaktan men edebilir.

Mudarebede âmilin hakları şöyle sıralanır;

1. Âmil bir vakte bağlı olmaksızın ticarete bulunur.

---

62) Abdül-Aziz'il Hayyad, 24.

63) Bilmen Ömer Nasuhi, VII, 111.

64) Ceziri, III, 38.

2. Âmil peşin alışveriş yapar.
3. Âmil şirket malının helakı durumunda sorumlu değildir.
4. Âmil ticaret malında tasarrufta bulunurken rabbü'l-mal ile müşaverede bulunur.

B. ŞAFİLERE GÖRE

Şirketler konusunda Şafilerin diğer mezheplerden farklı yönü çerçeveyi daraltmalarındır. Şafii fıkıh kitaplarında şirketlerin bölünmelerinden bahsedilir ve sonunda da bu şirket şekli caiz değildir denilerek mevzu bitirilir. Şafilerin şirketleri kısımlandırmaları şöyledir;

1. Şirket-i ebdan : Aynı sanatı veya ayrı ayrı sanatları icra eden kişilerin kazançlarını eşit veya anlaşmalarına göre farklı şekilde bölüşmeleri için yapmış oldukları bir akittir (65).

2. Şirket-i mufavaza : Ortakların bedenen ve malen kazandıklarını eşit olarak aralarında bölüşmek, borçtan üzerlerine tekabül edenini de aynı şekilde karşılamak üzere kurulan bir şirket aktidir(66).

3. Şirket-i vücuh : Halk nazarında itibar sahibi olan kişilerin bu itibarları sayesinde veresiye aldıkları malların satışından elde ettikleri kârları aralarında bölüşmek üzere yapmış oldukları bir ortaklıktır. Şafiler bu üç şirket aktinde caiz görmezler (67).

Şirket-i ebdan'ı caiz görmemelerinin sebebi; ortada malın olmayışından dolayı aldanmak söz konusudur diyorlar (68). Hatta İmam-ı Şafi "Mufavaza şirket-i batıl değilse, dünyada bildiğim hiçbir batıl yoktur der"(69).

---

65) a.e.

66) Muhammed Şirbini'l-Hatib, Muğni'l Muhtaç İla Mağrifeti Meani Elfazı'l-Minhac, Mısır, 1958, I-IV, II, 212

67) a.e.

68) a.e., Seyyid Sabık, III, 295.

69) Şirbini, II, sh. 212.

Şirket-i vücuhu ise ortada bir mal yok ki şirket onun üzerine taalluk etsin diyerek reddetmektedirler (70).

4. Şirket-i inan : Birden fazla kişinin bir malın ticaretini yapması herkesin de şirketteki sermayesi nisbetinde kârdan pay alması üzerine yapılan bir anlaşmayla meydana gelen şirket şeklidir (71).

Şafilerin caiz gördükleri yegâne şirket budur. Bunun da kendisine göre bazı şartlarının yerine gelmesi gerekir (72).

Şirket-i inan'ın caiz olmasında Şafilerin ön gördüğü şartlar :

1. Şirket kurulurken lâfızların ortaklardan birinin veya her ikisinin tasarrufta bulunmasını izin ifade etmesidir.

2. Ortaklar reşit, baliğ, hür gayri mükre olmalıdır.

3. Şeriklerin malları akitten önce birbirinden ayrılmayacak derecede karıştırılmış olmalı. Ortakların malları mütteahhit yanı aynı cins olmalıdır. Birininki fazla olabilir. Sonunda kârda zararda mala göre taksim olur.

4. Sermaye nukut veya benzeri misliyattan olmalıdır. Ticaret eşyasında ortakların satın alma yolu ile hisseleri bulunursa, bu ticaret eşyası şirkete sermaye olabilir. Aksi taktirde şirkete sermaye olamaz (73).

---

70) İbn Rüşd, el-Hafid, Ebu'l-Velid, Muhammed b. Ahmed, Bidayettü'l-Müctehid ve Nihayettü'l-Muktesid, İstanbul, 1985, I-II, II, 212, Şirbini, II, 212, Ceziri, III, 76, Seyid Sabık, III, 295.

71) Ceziri, III, 76.

72) Şirbini, II, 212, İbn Rüşd, II, 212, Ceziri, III, 76,.

73) Şirbini, II, 214.

C. HANBELİLERE GÖRE

Hanbeli fukahasına göre şirketler önce iki kısma ayrılır :

1. Şirket'ü-l mal
2. Şirket'ü-l ukud

Şirket'ü-l mal, iki veya daha fazla kimsenin bir mala veya bu malın menfaatine veraset, hibe veya satınalma gibi bir sebeple sahip olmasından ibarettir (74).

Şirket'ü-l ukud, iki veya daha fazla kişinin ortak tasarrufta bulunmak üzere sözleşmesidir. Buda beş kısma ayrılır (75).

1. Şirket-i inan
2. Şirket-i vücuh
3. Şirket-i ebdan
4. Şirket-i mufavaza
5. Şirket-i mudarebe

Hanbeliler bu şirketleri nasıl tarif ettiklerine gelince;

1. Şirket-i inan : İki veya daha fazla kişinin, ortaya koydukları malların ticaretini beraberce yaparak meydana gelen kârı aralarında şart koştuğu şekilde taksim etmek üzere ortaklık kurmalarıdır (76).

Ortakların hepsi şirketin işi ile meşgul olmayıp sadece birisi şirket malını işletirse bu ortağın diğerinden farklı olarak kârdan pay alması caiz olur (77).

2. Şirket-i vücuh : İki veya daha fazla kişinin itibarları sayesinde veresiye mal satın alıp, bu malın ticaretini yaparak kârı aralarında şart koştuğu şekilde

74) İbn Kudame, V, 3, Ceziri, III, 75.

75) İbn Kudame, V, 3, Ceziri, III, 75.

76) Ceziri, III, 75, İbn Kudame, V, 16.

77) a.e. İbn Kudame, V, 16.

yarı yarıya veya ikili birli nisbetinde bölüşmek üzere ortaklık kurmalarıdır. Satın aldıkları şeylerin önceden cinslerinin, miktarlarının, kıymetlerinin belli edilip edilmemesi önemli değildir.

3. Şirket-i ebdan : İki veya daha fazla sanatkârın bedenleri ile çalışarak kazanacakları kârı aralarında anlaşmaları şekilde bölüşmek üzere kurmuş oldukları şirkettir. Bu tür şirkette ortakların aynı san'at erbabı olmaları şart değildir. Yani marangoz ile terzi şirket-i ebdan kurabilirler.

Avlanma, odun toplama gibi mubahat üzerine de bu tür şirket yapılabilir (78).

4. Şirket-i mufavaza : Ortakların, ellerinde bulunan mallarını değerlendirmek için bir araya gelerek meydana getirdikleri bir şirket nevidir. Şirket-i mufavaza'da ortaklardan her biri diğerine alış-veriş ve mudarabe yapma gibi konularda şirket malı ile sefere çıkma, rehin alma ve gezme gibi konularda vekalet verirler. Yani biri diğerinin vekilidir. Sadece yitik bir şeyi veya hazine keşfetme gibi nadir kazançlar bu şirkete dahil edilmezler (79).

Şirket-i mudarebe : Bir kimsenin bir şahsa ticaret edip kârı aralarında bölüşmek üzere, muayyen bir miktar tadavülde bulunan paradan sermaye vermesidir (80).

Şirket-i mudarebe'nin hükmü : Duruma göre değişir. Şöyle ki; Mudarebe önce emanet ve vekâlettir. Çünkü âmil sermaye sahibinin malından onun izni ile vekaleten tasarrufta bulunur. Bu taktirde de şirketin sermayesi amilin elinde emanettir. Kâr hasıl olunca da ortakların bu malda hakları olduğundan şirket meydana gelir. Mudarebe fasit olursa anlaşma icareye dönüşür. Çünkü âmil ecr-i mislini alır. Âmil, sermaye sahibinin emrine muhalefet ederse; gâs'ip hükmüne

---

78) Ceziri, III, 75, İbn Kudame, V, 5.

79) Ceziri, III, 75.

80) Ceziri, III, 75.

girer, sermayeyi ve kârı sahibine teslim eder, kendisine de hiç bir şey verilmez. Çünkü gasıbın hükmü böyledir (81).

Mudarebenin rüknü : Mudarebeye delâlet eden herhangi bir lâfızla icap ve kabuldür. Mudarebe teati yolu ile de gerçekleşir. Şöyle ki; Rabbü'l-mal'ın teklifini âmil, kabul ettim demeksizin sermayeyi alıp amele başlasa mudarebe sahih olmuş olur (82).

Mudarabenin Sahih olmasının şartları :

1. Mudarebede ra'sül mal bilinmelidir.
2. Ra'su'l-mal hazır olmalıdır.
3. Ra'su'l-mal hükümet tarafından madrup ve mahtum olmalıdır.
4. Amilin kârdan hissesi yarım, üçte bir dördte bir gibi olmalıdır. (83).

---

81) İbn Kudame, V,5, Ceziri, III, 75.

82) İbn Kudame, V, 5.

83) Ceziri, III, 42.

3. TÜRK TİCARET HUKUKUNDAKİ ŞİRKET ÇEŞİTLERİ

İslâm Hukuku'nun şirket sınıflandırılmasını genel olarak aktardıktan sonra şimdi de Türk Ticaret Hukukundaki tasnife bir göz atalım.

A. ÂDİ ŞİRKET

Kanunen yasak olmayan her türlü maksat ve mevzu için gerçek veya tüzel kişiler arasında kurulan ve ortakların ortaklık borçlarından müteselsilen sorumlu oldukları bir şirket türüdür (84).

Âdi şirketlerde tüzel kişiler yoktur ve ortaklar, şirket alacaklarına karşı doğrudan doğruya -ve sınırsız olarak- sorumludurlar (85).

a. Kuruluşu :

Âdi şirket, akdi şekle tabi değildir. Sözlü de yapılabilir. Ancak, ortaklık unsurlarının mevcut olduğunu gösterecek noktalarda irade mutabakatının isbatlanabilmesi gereklidir. Bu yapılabiliyorsa ortaklık mukavelesi muteberdir. Zira Borçlar Kanunu, ticaret ortaklıklarında olduğu gibi, ortaklık sözleşmesinde bulunması mecburi hususları tesbit etmemiştir (86).

Ortaklar, ortaklık mukavelesini belirli bir şekle -yazılı veya resmi- bağlı olmasını kararlaştırabilirler. Bu taktirde kararlaştırılan şekil sıhhat şartıdır. Akit kararlaştırılan şekilde yapılmadıkça taraflar bununla sorumlu tutulamazlar.

b. Sermayesi :

Müşterek gayenin gerçekleşmesine elverişli olmak üzere kanun, ahlâk ve âdaba aykırı bulunmayan her şey âdi ortaklığa sermaye olarak konulabilir. Borçlar Kanununun 521. Maddesi bunları "nakit, alacak, diğer mal veya söz amel" olarak saymışsa da, Ticaret Kanununun 139. maddesi âdi ortaklıklara da

---

84) Poroy, Reha, Ünal Tekinalp, Ersin Çamoğlu, Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, İstanbul, 1988, 17.

85) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 25.

86) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 49.

uygulanabileceğini işaret etmektedir (87). Katılma payının fiilen ortaklığa getirilmiş olması, ortaklığın kurulması için bir şart değildir.

c. Kar ve Zararı Paylaşma :

Kâr ve zararın paylaşılmasında, âdi ortaklığa uygulanacak hükümler;

1. Ortaklar, ortaklığa ait bütün kazanç -ve kayıpları- aralarında bölüşürler (B.K.M. 522). Aksine mukavele yoksa, bu bölüşme katılma payı (sermaye) oranında değil, eşit olarak yapılır, yani sermayeye katılma payı değişik de olsa, kâr ve zararın bölüşülmesi eşitlik esasına göre olur (B.K.M. 523).

2. Ortaklar, kâr ve zararın bölüşülmesi konusunda belirli usuller kararlaştırabilirler. Genel kural : Bu usullerin arslan payı ortaklığı durumu yaratmaması gerekir.

3. Bir ortağın sâdece kâra katılacağı şartı, ancak o ortağın katılma payı olarak sadece sâyini koyması hâlinde muteberdir (B.K.M. 523. f, 2).

Adi ortaklıklarda, idareciler en az yılda bir defa hesap vermeye ve kâr payını ortaklara ödemeye mecburdurlar. Hesap devreleri kısaltılabilir, yılda iki veya üç defa hesap verilebilir. Ancak bu devreler uzatılamaz. Mukaveleye hesap devresinin bir yıldan fazla olacağına dair konan şart batıldır (88).

d. İdaresi :

Şirketlerde idare konusunda bütün hukuk kitabı müellifleri, ortakların hem hakkı ve hem de görevi olduğu hususunda ittifak halindedirler.

İdare görevi olmasına rağmen, ortalıkta sadece bazı ortakların veya tek ortağın veya dışardan bir kişinin ortaklık mukavelesi veya kararı ile idareci tayini mümkündür.

---

87) a.e.

88) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, (54).

İdare hakkında mukavele hükmü veya ortaklık kararı yoksa ortakların hepsi, teker teker yetkili olmak üzere, idareci sayılırlar. Ortaklardan bir kısmına idare görevi verilmişse, onlar da teker teker yetkilidirler. Böylece birlikte yetki için açık hüküm veya karar gereklidir (B.K.M. 525). İdareci olmayan ortak sadece bilgi alır, itiraz edeceği farklı bir sebep varsa fesih talep edebilir (B.K.M. 535. b,7). İdareci olan ve olmayan ortaklar arasındaki ilişki B.K. vekalet olarak kabul etmiştir (B.K.M. 530. f, 1).

İdareci ortak, ortaklık işleri için yaptığı masrafları veya yüklediği borçları, diğer ortakları mukavele veya temel kurallarla öngörülen oranda katılmasını isteyebilirler (B.K.M. 527).

İdareci ortağın haksız fiillerinden (müşterek ünvan altında işlem yapma hali dışında) diğer ortaklar sorumlu değildir (89).

e. Üçüncü Kişilerle İlişkiler

İşi yapan -veya yapanlar- şirket hesabına olmakla beraber, kendi adına veya adlarına -hareket etmişlerse- üçüncü kişiye karşı şahsen alacaklı veya borçlu olurlar. Bu işlemin sonuçlarının ortaklar arasında paylaşılması üçüncü kişiyi ilgilendirmez.

İşlem ortalar veya ortaklık ünvanı adına yapılırsa ortaklar temsil hükümleri uyarınca üçüncü kişinin alacaklısı -iştirak halinde alacaklı- veya borçlu müteselsil borçlu olurlar (90).

Adi ortaklıklarda (şirketlerde) tüzel kişilik olmadığı için sorumluluk birinci derecededir.

f. Sona Ermesi :

Borçlar kanununun 535 ve 536. maddelerinde ortaklığın sona erme sebepleri şöyle sınıflandırılabilir :

---

89) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 60.

90) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 59.

- a. Kendiliğinden sona erme sebepleri
- b. Ortaklığın -veya ortaklığın- idaresiyle sona erme
- c. Hakimin iradesi ile sona erme

Daha başka şekilde de sınıflandırılması mümkün ise de biz bu sınıflandırma muvacehesinde sona erme sebeplerine işaret edelim.

a. Müşterek gayenin elde edilmesi veya edilmesinin imkansız hale gelmesi sebebi (B.K.M. 535, b. 1).

b. Mirasçılarla ortaklığın devamına dair evvelce yapılmış mukavele olmaksızın ortaklardan birinin ölmesi (B.K.M. 535, b. 2).

c. Ortaklardan birinin ittifakıyla (B.K.M. 535, b. 4).

d. Müddetin son bulması ile (B.K.M. 535, b. 5).

e. Bir ortağın feshi ihbar etmesi (B.K.M. 535, b. 6).

Ancak tek ortağın feshi ihbar edilebilmesi için ortaklık sözleşmesinde bu hak öngörülmesi veya ortaklık süresiz olmalı, yada ortaklık bir ortağın hayatı süresince kurulmuş olmalıdır.

f. Haklı sebepler (B.K.M. 535, b. 7).

Ortaklar yukarıdaki hükümlerden faydalanarak hakkını koruyamıyorsa veya bir yıllık hesap süresini beklemek hakkını helal eder ediyorsa, mahkemeden ortaklık sözleşmesinin feshine dair karar isteyebilir.

Ortaklık feshidilince, alacakların tahsilsiz borçların ödenmesi veya sonuç, ortaklar arasında usûlüne uygun olarak paylaşılması gerçekleştirilir (91).

---

91) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 19.

B. ANONİM ŞİRKET

Anonim şirket, bir ünvana sahip esas sermayesi muayyen paylara bölünmüş ve borçlarından dolayı yalnız memalikiyle mesul bulunan şirkettir. Ortakların mesuliyeti teahhüt etmiş oldukları sermaye payları ile mahduttur (92).

Anonim şirketler, âni ve tedrici olmak üzere iki şekilde kurulur. Ani kuruluş, şirket paylarının kuranlar tarafından tamamen taahhüt edilmesi ile tedrici kuruluş ise, bir kısım payların kurucular tarafından taahhüt olunması ve geri kalan kısım içinde halka müracaat edilmesi suretiyle olur (T.T.K. Mad. 276).

İflas yolu ile tasfiye

- Üçüncü bir şahsın talebi ve takibi sonucunda
- Haciz haline düşüldüğü zaman
- Konkordato temini için
- Borçlu durumda olan şirketin talebi ile
- Yönetim Kurulu tarafından bilanço açığının mahkemeye bildirilmesi suretiyle yapılır (T.T.K. Mad. 274, 434).

Anonim şirketlerin kurulabilmesi için, özel kanun hükümlerine göre kurulanlar hariç en az beş kurucu ortağın (hakiki veya hükmi şahıs) ve 500.000 lira sermayesi bulunması gerekir (T.T.K.M. 272, 277) (93).

Ortaklığın sermayesi, genel kurul kararı, Türk Ticaret kanunu ve sermaye Piyasası Kanunu ve Tebliğleri çerçevesinde artırılabilir (94).

T.K.M. 392, f. 1'de şöyle ifade edilmektedir. "Umumi heyet yani hisse senetleri çıkarmak suretiyle esas sermayenin çoğaltılmasına karar verildiği takdirde anonim şirketin kurulmasına ilişkin hükümler caiz olur.

---

92) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 62.

93) Ünlü, M. Cengiz, Şirketlerin Kuruluşu ve Tasfiye İşlemleri Rehberi. Ankara, 1989, 116.

94) Ünlü, 116.

Anonim Şirketlerin İnfisah ve Tasviyesi

Anonim şirketlerin infisah ve tasviyesi T.Ticaret Kanununun 434 ve 414. maddelerinde düzenlenmiştir.

İnfisah Sebepleri

Anonim şirketler infisah sonucu tasviye haline girer, Anonim şirketlerin başlıca infisah sebepleri şunlardır :

1. Şirket maksadının elde edilmesi
2. Şirketin müddetinin bitmesi
3. Şirket sermayesinin karşılıksız kalması (T.T.K. Mad. 434, 436, 324)
4. Şirket alacaklılarının isteği (T.T.K. Mad. 324, 425, 436)
5. Sözleşmede yazılı bulunan fesih sebeplerinin ortaya çıkması (T.T.K.M. 279, 434)
6. Ortak sayısının beşten aşağıya düşmesi (T.T.K.M. 227, 434, 435)
7. Şirketin başka bir şirketle birleşmesi (T.T.K.M. 146, 151, 435, 451, 454)
8. Şirketin iflası (T.T.K.M. 434, 437)
9. Genel kurulca şirketin feshine karar verilmesi
10. Sanayi ve Ticaret Bakanlığının talebi (T.T.K.M. 274, 434)

Tasfiye

Tasfiye, şirket alacaklarının tahsili borçlarının ödenmesi, aktif bir değer kaldığı takdirde de, ortaklara hisseleri nisbetinde dağıtılmasıdır.

Tasfiye İcra ve İflas Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu olmak üzere iki şekilde düzenlenmiştir.

Türk Ticaret Kanununda, iflastan başka fesih sebepleri ile tasfiye usul ve şekli düzenlenmiştir.

C. LİMİTED ŞİRKET

İki veya daha fazla hakiki veya hukmi şahıs tarafından bir ticaret ünvanı altında kurulup, ortakların mesuliyeti koyması taahhüt ettikleri sermaye ile mahdut ve esas sermayesi muayyen olan şirkete limited şirket denir (95).

Bu ortaklık hisse senedi çıkaramaz. Her türlü iktisadi maksat ve konular için kurulabilir, fakat sigortacılık yapamaz (T.T.K.M. 503). Ayrıca bu şirketin üye sayısı 50'den fazla 2'den az olamaz (T.T.K. 504). En az da 500.000.000 TL. esas sermayesi olması gerekir. Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü izni alınarak kurulur (T.K.M. 507, 509). Limited ortakları düzenleyen hükümleri ufak değişikliklerle İsviçre'den alınmıştır (96).

Şirketi müdürler temsil eder, şirket-i ilzam edecek imzalar ortaklar kurulu tarafından tesbit, tescil ve ilan olunur.

Limited şirketlerin infisah ve tasfiye işlemleri sona erme sebepleri T.T.K. 549 ve diğer ilgili maddelerinde açıklanmıştır. Bu nedenler;

1. Şirket ana sözleşmesinde yazılı sebeplerin ortaya çıkması,
2. Sözleşmede aksine bir hüküm yoksa, şirket ana sermayesinin dörtte üçünü teşkil eden bir çoğunluk tarafından şirketin feshine karar verilmesi,
3. Şirketin iflasına karar verilmesi
4. Ortaklardan birinin talep etmesi halinde ve haklı sebeplerden dolayı mahkemece şirketin feshine karar verilmesi;
5. Kanunda yazılı diğer hallerde;
  - Şirketin konu ve gayesinin elde edilmesi veya elde edilmemesinin imkansız hale gelmesi.
  - Şirketin başka bir şirketle birleşmesi,

---

95) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 20.

96) Poroy, Terinalp, Çamoğlu, 20.

- İlgili bakanlığın talebi
- Ortak sayısının bire düşmesi veya elliye aşması.

Limited şirketlerin tasfiye işlemleri, tasfiyenin şekli, tasfiye memurlarının tayin ve azilleri, ticaret siciline intikal ettirilecek işlemler ve sorumluluk halleri anonim şirketlerdeki tasfiye hükümlerine tabidir⁽⁹⁷⁾.

D. KOMANDİT ŞİRKET

Ticari bir işletmeyi bir ticaret ünvanı altında işletme maksadıyla kurulan, şirket alacaklarına karşı ortaklardan bir veya bir kaçının mesuliyeti tahdit edilmemiş ve diğer ortak veya ortakların mesuliyeti muayyen bir sermaye ile tahdit edilmiş olan şirkete komandit şirket denir ⁽⁹⁸⁾.

Sınırsız sorumlu ortağa komandite, sınırlı sorumlu ortağa komanditer denir. Komandite ortaklar, gerçek kişiler olmalıdırlar. Komanditler tüzel kişi olabilirler ⁽⁹⁹⁾.

Sermaye Paylara Bölünmüş Komandit Şirket T.K.M. 475, 484'de düzenlenmiştir. Sermaye paylara bölünmüştür. Komandite'ler ortaklığı idare ve temsil ederler. Sorumluluk adi komanditle olduğu gibidir, sınırsızdır. Komanditer'ler ise anonim ortaklık ortağı durumundadırlar, yani hisse senedi sahibidirlere. Yani sorumlulukları taahhüt etmiş oldukları sermaye payları ile sınırlıdır. Bunları ödemişlerse artık kendilerine müracat edilemez. Hisse senedi çıkarılmasına rağmen bu ortaklık izne tabi değildir (T.K.M. 477, f. 2). Türk sisteminde çok ender kullanılır ⁽¹⁰⁰⁾.

Şirketin idaresi, temsili ve her türlü muamelelerinin ifasına komandite ortak tek başına veya her yerde yetkili olup imzasıyla şirket-i ilzam, borç ve taahhüt altına sokar.

---

97) Ünlü, 98.

98) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 18.

99) Ünlü, 99

100) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 18

İNFİSAH VE TASFİYE

İnfisah Sebepleri

1. Şirketin gayesinin elde edilmesi veya imkansız hale gelmesi,
2. Ortaklardan birinin iflası veya mallarına haciz konması,
3. Ortakların oy birliği ile alacakları kararla,
4. Şirket belirli süre için kurulmuşsa, sürenin sona ermesi ile,
5. Şirket sermayesinin üçte ikisi veya tamamı yok olursa,
6. Şirketin başka bir şirketle birleşmesi gibi hallerde infisah eder.

Şirketin Tasfiyesi ya icra ve iflas kanununa göre ya da Türk Ticaret Kanununa göre yapılan şirketin iflasına karar verildikten sonra yapılacak tasfiye icra ve iflas kanuna göre yapılır. İflas eden ortaklık, iflas yönetimince tasfiye edilir.

E. KOLLEKTİF ORTAKLIK

Ticari bir işletmeyi bir ticaret ünvanı altında işletmek maksadı ile hakiki şahıslar arasında kurulan ve ortaklarından hiçbirisinin mesuliyeti şirket alacaklarına karşı tahdit edilmeyen şirket, kollektif şirkettir. Kollektif Şirket, T.K. 153, 242. maddelerince düzenlenmiştir (101).

Bu şirketin en bariz özelliği ortaklarının, şirket alacaklarına karşı sınırsız sorumlu olmalarıdır. Bu özellikle de kendisine en yakın şirket türü olan komandit şirketten ayrılmaktadır (102).

Sermaye Koyma

Sözleşmeye her ortağın koyacağı sermayenin mahiyeti, nev'i ve miktarı yazılmalıdır. Bu sermaye para, aynı bir alacak hakkı vesair bir hak olabilir. Paradan başka sermayenin değeri ve bu değer nasıl biçildiği de açıkten belirtilmelidir. Kollektif ortaklığın özelliği gereğince şahsi emek, ticari itibar veya müşteri muhiti de sermaye olarak konabilir. Sözleşmede sermaye borcunun belirtilmesine ilişkin bu hüküm; ortaklar arasında bu hususta çıkabilecek

---

101) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu 19.

102) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 102.

ihtilafları önlemek amacı ile, ortaklar yararına konmuştur. Yoksa ortakların şirket alacaklarına karşı sorumluluğu sınırsız olduğu için; sermaye koyma borcunun nev'i, ve miktarı dış ilişkilerde önem taşımaz (103).

T.K.M. 155, b. 6'ya göre ortaklığı temsile yetkili kimselerin ad ve soyadı; bunların tek başına mı, yoksa birlikte mi temsile yetkili olduğu koyulmalıdır.

Kâr ve Zarar Paylaşımı

Kollektif ortaklık tacir olarak iş yılı sonunda envanter çıkarmak ve bilanço hazırlamak zorunluluğundadır. Bilanço yapmak için ayrıca kâr ve zarar hesabını çıkarmak da gereklidir.

Kollektif ortaklarda kâr ve zarar payı üç şekilde tesbit olunur.

a. Ortaklar kâr ve zararın bölüşülme esaslarını serbestçe tayin edebilirler. Meselâ eşit olarak, sermaye paylarına göre veya sermaye payları hiç nazara alınmadan öngörülen oranlarda paylaşılması kabul edilebilir. Yalnız arslan payı anlaşmaları caiz değildir.

b. Ortaklık sözleşmesi ile veya sonradan alınacak bir ortaklar kararı ile kâr ve zararın bölüşülmesi ortak olan veya olmayan paylaştırıcılara bırakılabilir. Meselâ; "Ortakların şirketin başarısındaki katkı payına göre paylaştırılabilmesi gibi.

c. Kanun Gereğince Paylaşma :

Sözleşmede bir hüküm bulunması halinde kâr ve zararın bölüştürülmesinde kanuni hükümler yürür. Bu durumda kâr ve zarar eşit olarak bölüştürülür (104).

Şirketin infisah ve tesfiye işlemleri komandit şirketlerde olduğu gibidir (105).

103) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 106.

104) Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 102, 23.

105) Ünlü, 32.

II. BÖLÜM : ALET-EMEK ORTAKLIĞI

Bizim çalışmamıza konu teşkil eden alet-mek ortaklığının diğer şirketler arasındaki yerini şimdiye kadarki özetlemiş olduğumuz bilgiler muvacehesinde değerlendirmeye çalışalım.

1. ALET-EMEK ORTAKLIĞININ DİĞER ŞİRKETLER ARASINDAKİ YERİ

Alet-Emek ortaklığı şirketlerin "akit" bölümünde yer alan "Amel Şirketi" içerisinde muteâla olunur. Şayet amel yönü ağır basması ile değerlendirilirse (106) ki; kanaatimce de doğru olan budur. Diğer taraftan, bilhassa Hanefiler'in konuya bakışlarına göre icare olarak addederler (107).

Mecellenin konu ile ilgili maddesi şöyledir. Alet ve edevat birinden ve amel diğerinden olmak üzere akd-i şirket-i sanai itseler, fasit olur. Ribh amilin olup diğerinin alet ve edevâtına ecr-i misil vardır.

Çünkü şirket-i amelde ma'kudu aleyh amel iken bu meselede birinden amel ve diğerinden ayn oldu (108) denmektedir. Diğer taraftan Hanefiler bu tür bir şirket-i kabul etmedikleri için bazı fıkıh kitaplarında konuyu fasit şirketler babında ele alarak işlemişlerdir (109).

Yine Mecelle'de şöyle bir ifade yer almaktadır. "Şirket-i amelde şerikler daman-ı amel (Sorumluluk) ile ücrete müstehak olurlar (110).

Konumuzu teşkil eden hususta ise alet sahibinin ne daman yani sorumluluk ne de amel görevi almadığı için bu tür bir şirketin caiz olmadığını söylerler (111).

---

106) Seyid Sabık, III, 297.

107) Düreru'l-Hükkam, Mad. 1395.

108) Düreru'l-Hükkam, Mad. 1395.

109) Serahsi, XI, 219- Zeylei, III, 323. Bilmen, VII, 83.

110) Düreru'l-Hükkam, Mad. 1397.

111) Serahsi, XI, 219, Zeylei, III, 326.

Tüm hanefi kitaplarında böyle bir ortaklığa fasittir veya caiz değildir derken Serahsi şöyle bir örnek vererek meseleye değişik bir boyut getirmektedir:

"Bir usta dükkanına bir adam alıp, kendisine gelen işlerin bazılarını ona gördürerek kazancı aralarında bölüşmek üzere anlaşsalar bu tür anlaşma kıyasa göre fasittir. Çünkü dükkan sahibinin sermayesi dükkanının sağladığı menfaattır. Menfaatin ise şirkete sermaye olması uygun değildir.

Ayrıca işi alan dükkan sahibi ise, işi yapacak olan âmildir. Amil ise dükkan sahibinin yarıcı eciridir, bunun alacağı ücret olan yarı mechuldür. Bu da icareyi fasıt kılar. Yok işi alan âmil ise bu takdirde dükkanda oturduğu yerin menfaati karşılığında yapmış olduğu işin yarısını dükkan sahibine ödeyecektir. Ödeyeceği bu miktar konusunda da cehâlet vardır.

Ancak bu duruma istihsanen caizdir denmeli, çünkü insanlar böyle bir uygulamayı yapmaktadırlar ve bunda bir beis görmüyorlar. Bu teamülü insanların elinden çekip almak onlara zorluk yüklemektedir, bu zorluğu defetmek için bu tür bir akit (anlaşma) caizdir. Ayrıca bu tür bir anlaşmanın bâtil olduğuna işaret eden bir nass da yoktur. İnsanların da buna ihtiyacı vardır. Şeriat bu gibi durumlara insanların ihtiyacı için ruhsat vermiştir (112).

Hal böyle olunca, hakkında haram olduğuna dair nass bulunmayan, insanların teamülü haline gelmiş bir çok uygulamalar bu gruba dahil olmaktadır. Mevzumuzda esas teşkil eden ve günümüzde örneklerine çok rastladığımız bir kaç uygulamayı zikrederim.

1- Ticari taksi sahibi birisi gündüzleri kendisi çalışıp, geceleri de bir şoför ile belli bir orana anlaşıp arabasını ona teslim ederek ortaklık yapmaktadırlar.

2- Tamirci, Tornacı, Marangoz v.b. meslek erbabından birisi belli yaşa ulaşıktan sonra yanında yetiştirdiği kalfalarından birine "Oğlum benim artık bu

---

112) Serahsi, II, 159.

işini yapacak halini kalmadı, işte dükkan, işte takım bundan sonra sen çalış, kazanç yarı yarıya veya üçte bir olsun" diyerek anlaşma yapıp dükkanı ona devretmektedir.

3- Günümüzde çok rastladığımız diğer bir konu ise berber esnafı arasında, yukarıda mebsutta yer alan misale çok benzeyen bir durum : Usta yanında yetiştirdiği veya dışarda yetişmiş birine dükkanındaki kurulu koltuklardan birini göstererek "şurada çalış, gelen müşterileri tıraş et senin tıraşından elde edilen kazanç ikimiz arasında yarı yarıya ortak olsun", diyerek anlaşma yapmaktadırlar. Bu sayede hem dükkan sahibi ve hem de dükkan açmaya maddi gücü olmayan, yeni iş hayatına atılmış kişi menfaatlenmektedir.

Şafiilere gelince yukarıda şirketler hakkında genel bilgi aktarırken de bahs olunmuş gibi sadece şirket-i inanın karşılıklı mal koyarak yapılan şeklini kabul edip, bunun dışındaki diğer imamların kabul ettiği şirket nevelerini kabul etmezler. Bu cümleden olarak şirket-i amel içerisinde yer alan amel-emek ortaklığını da sahih görmezler (113).

Malikiler şirket-i amel caizdir derlerken ilgili bölümde de işaret edildiği gibi hem meslek birliğini ve hem de tarafeynin amelini şart koşarlar (114).

Hanbelilerin şirket-i amel mutlak olarak sahih kabul ettiklerini yukarıda işaret etmiştik. Hatta bu konuda diğer imam'lardan daha farklı düşünerek mubahat üzerinde de şirket-i amelin caiz olacağı konusunda İbn-i Kudâme; "Odun toplama, maden çıkarma ve daru'l-harbde hırsızlık yapma konularında da amel ortaklığı yapmak caizdir", demiştir (115).

---

113) Şirbini, II, 213, Gönenç, Halil, Günümüz Meseleleri Fetvalar, I-II, II, 143- Seyid Sabık, III, 297

114) Ceziri, II, 73, Muhammed b. İbrahim el-Musa, Şirketu'l-Eshas beyne's-Şeriati ve'l-Kanun, yty., 179

115) İbn Kudame, V, 5.

İmam-i Ahmed'den, bir balık avcısının takımını bir başkasına vererek avlamış olduğu balıkların aralarında ortak olmasının caiz olduğunu söylediği rivayet olunmaktadır (116).

Seyit Sabık "Bazı caiz şirketlerin suretleri" başlığı ile açmış olduğu bölümde şöyle der: "İki çamaşırcıdan birinin alet ve edavatı diğerinin de evinde çalışmak üzere bir ortaklık kursalar caizdir, kazançta aralarında şart koştukları gibi olur. Çünkü şirket onların ameli (işi) üzerinde gerçekleşir, kazançta bununla hak edilir. Eğer birinden ev veya alet olup, diğerinden bir şey olmasa, bu ev veya aletle çalışmaya ittifak edip anlaşsalar caizdir. Ücret aralarında anlaşmışları gibidir" (117).

Diğer bir ortaklık şeklinde ise; "Bir kimse hayvanını bir başkasına onunla çalışıp kazancını aralarında yarı veya üçte bir gibi bölüşmek üzere verse bu anlaşma sahih olur." demektedir (118).

Seyyit Sabık şirket-i amel (şirket-i ebdan) konusunu işlerken mesleklerin ittihadi ve ihtilafı durumunda da şirket-i amelin caiz olduğunu, tarafeynin her ikisinin'de çalışabileceği tek taraflı çalışma anlaşması ile kurulan bir amel şirketinin de caiz olduğunu bildirir (119).

Bu konuyu tartışırken diğer imamlardan görüşleri naklede ve onların meseleye menfi olan görüşlerini de naklettikten sonra derki; Bunlar hayvan veya diğer kullanım aletleri üzerinde çalıştığı (diğer bir ifade ile kullandıkları) zaman gelir getirirler, öyleyse bunların gelirlerinin bir kısmı üzerine akit yapılması sahih olur. Mudarabede altın ve gümüş, müsakadda ağaç, muzaraada da tarla mesebesinde'dir.

---

116) İbn Kudame, V, 9. Seyyid Sabık, III, 301.

117) İbn Kudame, V, 9, Seyyid Sabık, III, 301.

118) İbn Kudame, V, 10, Seyyid Sabık, III, 300.

119) Seyyid Sabık, III, 297.

Muhaliflerin (yani caiz değildir diyenlerin) bu akit ne şirketin kısımlarına ve ne de muderabeye benzer, sözlerine karşılık ise; Evet ama bu da ağaçların meyvelerine ortak olma olan musakaatle muzaraa gibi, bir aynı (malı) üzerinde çalışacak olan kimseye kazancın bir kısmı mukabilinde-mülkiyeti baki kalmak üzere vermektir (120) der.

İbnü'l-Kayyım i'lamü'l-Muvakkın adlı kitabının "el-Kelamü fi'l-Hiyel ve Tahrimuha" adlı bölümünde şöyle demektedir. "Tarlaya ceviz veya başka ağaçlar dikmek üzere yapılan müğarasa caizdir". Şöyleki, bir kimsenin arazisini bir başkasına verip "buraya şu şu ağaçları dik bundan hasıl olacak gelir aramızda ortak olsun" demesidir. Bir başkasının malını (ticaret malı) başkasına verip ticaretinin gelirini aralarında bölüşmeleri, arazisini verip ziraat yapıldıktan sonra elde edilenin bölüşülmesi, ağaçlarını verip meyvenin ortak olması, koyun, sığır ve deve gibi hayvanlarını verip onların bakımını yapan kimse ile süt ve neslinin ortak olması, zeytinini verip sıkılan yağın ortak olması, hayvanını verip üzerinde yük taşıyıp kazancın ortak olması, atını verip cihaddan sonra atın sehmi olan ganimeti bölüşmesi, dolabını verip bu dolapla çıkarılan suyun aralarında ortak olması gibi şirket şekillerinin tamamının sahih olduğunu belirtir.

Bu konuda da şöyle bir görüş serdeder. "Bu şirketlerin hepsinin caiz olmasında nas, kıyas, sahabenin ittifakı ve insanların maslahatları vardır. Ayrıca bunların haram olmasını gerektiren ne nass, ne kıyas, ne sahabe ittifakı ne insanların menfaati ne de sahih bir mânâ vardır. Bunları men edenler bunların icâre olduğunu zannederler icârede de bedel meçhul olduğu için fasıttır diyorlar. Doğrusu ise bunların caiz olmasıdır, bu da şeriatın usulünün ve kaidelerinin gereğidir.

Müşârekette âmil (işçi) emeği karşılığında mal sahibine ortak olmaktadır. Yani birinden mal öbüründen emek, kazandıkları da aralarında

---

120) İbn Kudame, V, 11, Seyyid Sabık, III, 301.

ortaktır. Bu bizim arkadaşlarımızın bir kısmı tarafından icareden daha evla kabul edilmiştir.

Nebi (S.A.V.) Hayber arazisini Yahudilere ekip biçmek üzere bırakıp, çıkan mahsülün yarısını vermelerini şart koşmuştu. Sonra bu ne nesh edildi, ne de nehy edildi. Hulefai Raşidin ve sahabe tarafından da nehyedilmesine dair bir söz söylenmedi. Hatta arazilerini bu yolla işlettiler. Kendileri cihatla meşgul oldukları için fırsat bulamadıklarından, ticaret mallarını ve arazilerini birilerine verip çıkan ürün veya kazançtan bir kısmı üzerine ortak oluyorlardı (121).

Netice olarak şunları ifade edebiliriz: Alet-Emek ortaklığı şirket-i akdin kısımlarından olan şirket-i amel bölümüne girer. Alet bir taraftan emekte diğer taraftan olmak üzere yapılan bir şirket (ortaklık) aleyhine bir nâs bulunmadığı için sahihtir (122). İnsanların buna ihtiyacı vardır. Çünkü herkes elinde bulunan alet ve edavâtı azami derecede kullanarak ondan kazanç elde edemez. Öbür taraftan belli aletleri iyi kullanmasını bildiği halde ona sahip olmayanların bilgi ve beceri kaabiliyetleri atıl kalır. Ancak bu iki imkanı birleştirmek sureti ile her ikisinin de istifadesi mümkün olur.

Yukarıda zikredildiği gibi İbnul-Kayyum el-Cevziyye'nin yukarda vermiş olduğu misaller ve göstermiş olduğu gerekçeler, İmam Serahsi'nin insanların ihtiyacı olan bir meselede haramlığına delalet eden bir nas olmadığı sürece haramdır denmesinin Müslümanlara eziyet verir anlamındaki mütealaları da bizim bu konudaki iddiamızı desteklemektedir.

İmam Ahmed bin Hanbel'in konu ile ilgili zikrettiğimiz görüşleri de Rasulullah'ın "Ümmetimin ihtilafı rahmettir" hadisi şerifinin bir tecellisidir. Ümmeti sıkıntıya veya zora sevk edecek hususlardan imtina edilmesi gerektiği kanaatimi belirtip meşru şekilde te'sis ettirilen Amel-Emek ortaklıklarının sahih oluşu da ümmet için bir rahmettir.

121) Cevziyye, İbni'l- Kayyum, İlamü'l-Muvakkiin an Rabbi'l-Alemin, Beyrut, 1987, I-IV, III, 19-20.

122) İbn Kudame, 9.

2- ŞİRKETİN KURULMASI

Alet-Emek ortaklığı üzerine kurulan şirket mufavaza şartlarını taşımadığı için şirket-i inan olarak gerçekleşir (123).

Şirketi inan da esas bu akitte olduğu gibi icap ve kabuldür. Şöyle ki; Alet sahibinin amile "Şu benim aletimle çalış elde ettiğin kazancı aramızda yarı yarıya veya üçte bir oranında bölüşelim" gibi bir teklifine amilin kabul ettiğini belirten bir ifade de bulunması ile şirket kurulmuş olur. Bu teklifin âmîl tarafından da yapılması mümkündür.

Şirket kurulduktan sonra kazanılan para aralarında şart koşulduğu gibi bölüşülür. Çünkü kazanç çalışma ile elde edilir (124).

Alet sahibinin kendisinin amel de bulunup, bulunmama durumu yine şirket kurulurken belli edilir. Onun durumuna göre de kazancın bölüşümü ta'yin olunur (125). Yine şirketin kurulma esnasında amele fazlalık, kârdan bölüşümde de fazlalık alıp almayacağı konusu akit yapılırken belli edilmesi gerekir ki ileride nizaa (anlaşmazlığa) sebep olmasın (126).

3. ŞİRKETİN UNSURLARI:

Şirket adından da anlaşılacağı gibi iki veya daha fazla kişinin biraraya gelmesi ile olduğu gibi alet emek ortaklığı da mutlaka belli unsurları olması gerekir. Bu unsurların neler olduğunu şöylece izah edelim;

A. Alet Sahibi:

Tarafeynden biri olan alet sahibi, şirketin kurulması için ortaya koyduğu alet-edevat veya hayvan, arazi, ağaç gibi üzerinde çalışılarak kâr elde edilmesine vesile olan aracın sahibidir.

---

123) Hayyat, 29, Ceziri, 3-68, Mecelle, 1332.

124) İbn Kudame, V, 7.

125) İbn Kudame, V, 8.

126) İbn Kudame, V, 4.

B. Emek Sahibi:

Şirket kurulurken çalışmayı (amelini) ortaya koyup üslenen kişidir. Yapacağı işi ve bu işin mukabilinde şirketteki hissesi veya yetki sorumluluk gibi durumları belirtilen taraftan biridir. Bu iş bedenen olduğu gibi proje üretmek veya plan program yaparak danışmanlık görevi şeklinde de olabilir.

C. Alet :

Kendisi ile çalışıldığı zaman kazanç elde etmeye yarayan her türlü alet ve edevattır (127). Dükkan, tezgâh, torna makinası, otomobil, ağaç, koyun-keçi v.b. her türlü üzerinde çalışmak veya bakımını yapmak sureti ile kazanç elde edilen şeylerdir.

4. ORTAKLARIN HAK VE SORUMLULUKLARI

Şirketi meydana getiren ortakların nasıl hareket etmeleri, şirketi ne şekilde yönetmeleri, şirket içindeki yetki ve sorumlulukları nasıl olması hususu şirket kurulurken belirlenmesi ve birbirlerine karşı olan sorumluluklarının neler olduğu hususunu burada zikrederim.

A- Münferiden Sorumlulukları:

Şirketi meydana getiren şahısların şirket olarak topluca sorumlulukları olduğu gibi münferiden sorumlulukları da vardır. Bunların üçüncü şahıslara karşı ortaklardan herbirinin sorumlulukları izah edilecektir. Biz önce alet sahibinden başlayarak bu izahı yapalım.

a- Alet Sahibi Bakımından

Alet sahibini öncelikle zikrederim ki, şirketin kurulması ve işlenmesi için mutlaka şirkete mahal (konu) olan aletini emek sahibine teslim etmesi gerekir. Şayet üzerine düşen bu vazifeyi yerine getirmemezse amel sahibinin işe başlaması mümkün olmaz.

---

127) İbn Kudame, V, 10, Cevziyye, III, 19.

aa.- Alet Sahibinin Hakları

Alet sahibi şirket kurulupta şirketin kazanmasına veya çalışmasına esas teşkil eden aleti emek sahibine teslim etti mi, ondan anlaşmada varılan hususları yerine getirmesini ister (128). Âmil bunu yerine getirmek mecburiyetindedir. Amilin görevi bizzat alet üzerine çalışmaksa çalışır, iş bulmak tekabbül ise onu yerine getirir. Pazarlamaksa pazarlamada bulunur. Şayet bunları yapmazsa fesih yoluna gidilir (129).

ab. Alet Sahibinin Sorumlulukları:

Alet sahibinin şirketin diğer ortağı emek sahibine ve şayet akit yapılırken şartnameye konmuşsa diğer üçüncü şahıslara karşı yerine getirmesi icab eden bazı görevleri vardır. Bunlar yerine getirilirse şirket sıhhatli çalışır, aksi halde ortaklar arasında anlaşmazlık husule gelerek kısa zamanda şirketin bozulması yoluna gidilir. Şimdi öncelikle alet sahibinin ortağı olan emek sahibine karşı sorumluluklarından bahsedelim.

1. Emek Sahibine Karşı Sorumlulukları:

Alet sahibinin sorumluluk durumu, şirket akti yapılırken varılan anlaşmaya göre farklılık arzeder.

Amel şirketlerinde asıl olan şariklerin birbirlerinin vekili olmalarıdır (130). Böyle olunca da her ortağın hem işi tekabbülü ve hem de mutalebede bulunulması gerekir.

Veyahutda anlaşma yapılırken alet sahibi "ben işi alayım sende çalış" şeklinde olursa yine alet sahibinin tekabbülden dolayı ödeme sorumluluğu vardır. Zaten işe de müstehak olma sebeplerinden birisidir. Ödeme sorumluluğudur (131).

---

128) İbn Kudame, V, 8.

129) İbn Kudame, V, 8.

130) İbn Kudame, V, 9.

131) İbn Kudame, V, 7.

Bu şekilde yapılan anlaşmalarda alet sahibi ortağına karşı işi bulmak ve iş için gerekli çalışma ortamını da sağlaması gerekir (132).

Alet sahibi işi bulma gibi bir sorumluluk yüklenmeyip gelen iş ne ise onun yapılması için anlaşma yapılırsa veya "ben hiç bir şeye karışmam, işte tezgâh, işte dükkan" gibi bir anlaşma ile şirket kurulmuşsa o zaman emek sahibine karşı sorumluluğu aleti kullanılacak şekilde ona teslim etmesinden sonra biter (133).

Birde alet sahibi şirket kurulurken beraberce çalışmak üzere anlaşmaya varmışlarsa emek sahibinin de anlaşma şartlarına uyarak çalışması gerekir. Çünkü amel-emek ortaklığı yapılan anlaşma üzerine kaimdir. Şartlara uyulmadığı takdirde şirketin feshi yoluna gidilmesi söz konusudur (134).

2. Üçüncü şahıslara karşı sorumluluğu :

Alet sahibinin üçüncü kişilere karşı sorumlulukları yine anlaşma şartlarına göredir (135).

Şayet alet sahibi şirketin kurulması anında kendisininde amelde bulunacağı üzerine anlaşmaya varılmışsa veya işi bulma, müşterinin zararını ortaklığa ödeme veya müşteriye karşı sadece kendisinin sorumlu olması gibi bir şartla şirket kurulmuşsa yapılan anlaşma şartlarına uyar (136). Yok aralarında böyle bir anlaşma yoksa mutlak olarak "ben kârın üçte birine veya yarısına ortağım, bunun dışında başka hiç bir şeye karışmam" şeklinde yapılan bir anlaşmada alet sahibinin üçüncü kişilere karşı bir sorumluluğu bulunmaz (137). Alet sahibi aleti amile teslim etti mi bu alet amilin elinde emanet hükmündedir, taksiratsız telefî halinde ödemekle mükellef değildir.

---

132) İbn Kudame, V, 9.

133) İbn Kudame, V, 9.

134) İbn Kudame, V, 9.

135) İbn Kudame, V, 9.

136) İbn Kudame, V, 9.

137) İbn Kudame, V, 9.

Zaten bu tür bir durumda müşteri alet sahibini tanımaz. İşi verdiği adamı tanır ve ondan mutalebede bulunur.

b. Emek Sahibi Bakımından

Alet sahibinin hak ve sorumluluklarını anlattıktan sonra şimdi de emek sahibinin durumunu izah edelim.

Bunun için önce haklarını daha sonra sorumluluklarını ele alalım.

ba. Emek Sahibinin Hakları

Amel-Emek şirketlerinde tarafeyn bir birinin vekilidir (138). Emek sahibi işi kabul ederken kendisi adına kabul eder. Şirket kurulurken alet sahibinin "iş bulma veya işi kabullenme bana aittir" gibi bir anlaşmaya varılsa bile ortağı adına vekaleten kabul edebilir.

Kendisine teslim edilen aletin üzerinde emanetçi hükmündedir. Kendi kusuru olmadan herhangi bir zayi veya helakı durumunda mes'ul tutulmaz (139). Bir özürden dolayı çalışmada bulunmazsa ortağın sen çalışmıyorsun diye şirket-i feshetmeye hakkı yoktur (140). Emek sahibinin şirketin kârından hissesi üçte biri, yarısı veya dörtte biri gibi belli edilmelidir.

bb. Emek Sahibinin Sorumlulukları :

Emek sahibinin haklarını zikrettikten sonra bu hakların kendisine teslim edilmesi ve mağduriyetinin önlenmesi gerekir. Ancak onun da yüklenmesi gereken başka alet sahibi ortağına sonra da üçüncü şahıslara karşı mesuliyetleri vardır. Bunların neler olduğunu görelim.

---

138) İbn Kudame, V, 9.

139) Meydani, II, 131.

140) İbn Kudame, V, 8.

1. Alet Sahibine Karşı :

Emek Sahibi şirket kurulurken amelde bulunacağı teahhüdü ile ortak olduğu için her halükarda çalışması gerekir. Çünkü kârdan pay alabilmesi bununla mümkündür (141).

Özürsüz olarak çalışmayı terketmesi durumunda, onsuz kazanılan paradan pay alamaz veya hak iddia edemez (142).

Alet sahibi, özürsüz olarak ameli terk eden emek sahibi ile olan anlaşmayı feshedebilir (143).

Kendisine teslim edilen alet ve edevatı hor kullanmayıp, onların bozulmaması veya randımanlı çalışmasını temin etmesi yine sorumlulukları arasındadır (144).

2. Üçüncü Şahıslara Karşı :

Emek sahibi işin tekabbülünü kendi yapıyorsa üçüncü şahıslara doğrudan sorumlu olur. Çünkü müşteri onu tanır. Ortaklık adına satınalmış olduğu şeylerde de böyledir. Yani şirkete lazım eden bazı malzemeleri veya elektrik, su, havagazı, telefon v.b. hizmetlerin mukavele ve abone işlerini kendi adına yapmışsa bu tür şeylerden doğrudan sorumludur. Yok şirket adına yapmışsa kendisi sorumlu olduğu gibi vekalet yolu ile de ortağı adına sorumludur. Çünkü ortaklar birbirinin vekilidir (145).

B. Ortakların Müşterek ve Müteselsil Sorumlulukları

Baştan beri söylediği ~~şu~~ cümleyi burada tekrar etmek icap edecek, Şirket-i inan'da ortaklar birbirlerinin vekilidir. Birbirlerinin vekili olmaları

141) İbn Kudame, V, 8.

142) İbn Kudame, V, 8.

143) İbn Kudame, V, 8.

144) İbn Kudame, V, 8.

145) Meydani, II, 131.

hasebiyle de şirketin kurulmasında ittifak ettikleri maddeler veya şartlar her ikisini de bağlayıcıdır (146).

Şayet burada ortaklardan biri sorumluluk almayı sadece amelde bulunmayı diğeride temsil ve harici vazifeleri görmeyi taahhüd ederek anlaşmaya varılmışsa temsil görevini alan şirketin harici işlerinde yetkilidir. Müşteri ve resmi makamlarla muhatap olacak olan odur. Diğer amel taahhüdünde bulunan bu tür işlere bakar, anlaşma gereği bunun böyle olması icap eder.

Yok böyle bir vazife taksimi üzerine anlaşma yapılmayıp mutlak olarak kâr-zarar ortaklığı kârdan ve zarardan ortakların hisseleri belirtilerek bir anlaşma yapılmışsa o zaman her iki ortakda müştereken sorumludurlar. Birbirlerinin vekili olmaları hasebi ile de müteselsilen sorumlu olurlar.

5. ORTAKLIĞIN SONA ERMESİ

Her şirketin ilânihâye devam edecek diye bir şartı yoktur. Şirketlerden bazıları uzun yıllar ticari hayattaki varlığını sürdürürken bazıları da kısa ömürlü hatta kuruluşundan çok kısı bir zaman sonra son bulur. Şimdi bu şirketlerin ortakların istemesi ile son bulması şeklini görelim.

A. Tarafların iradesiyle (fesih)

Ortakların şirket¹⁴⁶ feshetme hakkı vardır. Bu hakkını kullanarak ortaklardan biri şirket¹⁴⁷ feshedebilir veya tamamen şirketin varlığını inkar edebilir. Bu durumda şirket münfesih olur (147).

Ortaklardan birisi şirket adına çalışmaktan imtina ederse, diğer ortak fesih isteyebilir (148). Ortaklardan birinin devamlı akıl hastası olması, yahut hacz edilmesi şirketin münfesih olmasına yol açar iflasda hacz gibidir (149).

---

146) İbn Kudame, V, 9.

147) Cin, Akgündüz, 299.

148) İbn Kudame, V, 9.

149) Cin, Akgündüz, 299.

B. İrade Dışı Sona Erme

Bazen de olurki, ortakların iradelerinin dışında olarak şirketler sona erer. Bu gibi durumların hangi hallerde gerçekleştiğini ve nasıl olduğunu da kısaca işaret edelim.

a. Ortaklardan birinin ölümü:

Ortaklardan birinin ölümü ile şirket sona erer. Ancak mirascılar isterlerse, ortaklığı devam ettirme imkanları vardır (150).

Ortaklardan birinin gaybı da böyledir. Yani adam kayıp olur kendisinden haber alınamazsa ve dönmeyeceğine hükmedilerek eşin tefrikine ve malının da taksimine hükmedildiğinde.

b. Fıili İmkansızlık

Şirket kurulurken esas teşkil eden aletin yok olması durumunda şirket kendiliğinden fesih olur. Şirket belli süre ile kayıtlanarak kurulmuşsa sürenin dolması ile şirket varlığı sona erer (151).

---

150) Cin, Akgündüz, 299.

151) Cin, Akgündüz, 299.

SONUÇ

İnsan fitratına en uygun olarak gönderilen İslâm dini, insanlara doğruyu, güzeli ve iyiyi emrederken insanların huzur ve refahını hedefler, onlara zorluk veren, sebepsiz sıkıntıya düşürecek şeyleri emretmez.

İslam tarihi boyunca müctehid İmamlar olsun, diğer din alimleri olsun hep zorlaştırmayıp, kolaylaştırma ve nefret ettirmeyip, sevdirmeye prensibini kendilerine dâstur edinmişlerdir. Çevre, örf ve içerisinde buldukları duruma göre, İslamın ruhuna ters düşmeyen fetvalar vermişler, ayet ve hadisleri yorumlamışlardır. Değişik nedenlerle farklı sonuçlara ulaştıkları olmuştur. Ancak hepsinde ortak gaye Allah'ın ve Rasûlünün muradına uygun olduğuna kanaat getirdikleri sonuçları, insanların menfaatleri doğrultusunda, çeşitli isimler altında, kıyas, istihsa, istishab v.b. gibi izah etmişlerdir.

Alimlerin farklı sonuçlara vardıkları konulardan birisi de âlet-emek ortaklığıdır. Kendilerine edinmiş oldukları ölçü ve prensipler onları değişik neticeye götürmüştür. Bir kısmı bunu icareye benzetirken, bir kısmı normal şirket olarak görmüştür. Hanefiler ve Şafiler caiz değildir derken Malikiler ve özellikle Hanbeli'ler cevazına kani olmuşlardır.

Bizim araştırmamız neticesinde edindiğimiz kanaat âlet-emek ortaklığının caiz olmasıdır. İçinde yaşadığımız toplum bunu icra etmektedir. Haramlığına ve men'ine dair de bir nâs yoktur. Böyle olunca insanları sıkıntıya düşürmekten sakınılması gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca mûsâkaat, müzaraa ve mudarebe konuları da yine bu çeşit bir anlaşma ile ortaya çıkmış bir uygulamadır. Müsaakattaki ağacın yerine, müzaraadaki toprağın yerine, mudarabedeki paranın yerine burada da âlet pekâla kaim olabilir. Onlarda da diğer taraftan sadece amel söz konusu idi, bunda da aynı şekildedir.

Hûlâsa haramlığına bir delil olmayan meşru ölçüler içerisinde kurulan âlet-emek ortaklığı caizdir. İnsanların buna ihtiyacı vardır.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdül-Aziz'il Hayyad, eş-Şerikât fi Davi'l-İslam, Kahire, 1989.
- Ali Haydar Efendi, 1321/1936, Dûrerü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkam, İst. 1330, I-V.
- Askalani, İbn-i Hacer, 852/1448, Fethu'l-Bari li Şerhi Sahih-i Buhari, yty., I-XII.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, 1971, Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, 1978, I-VIII.
- Cevziye, İbni'l- Kayyim, 751/1350, İlamü'l-muvakkiin an Rabbi'l-alemin, Beyrut, 1987.
- Ceziri, Abdurrahman, el-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbae, İstanbul, 1984, I-V.
- CİN, Halil, Ahmet Akgündüz, Türk Hukuk Tarihi, Ankara, 1983.
- Çeker, Orhan; Fıkıh Dersleri, I, Konya, 1991.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eşâş es-Sicistâni, 275/888, es-Sünen y.t.y. I-IV.
- Gönenç, Halil, Günümüz Meseleleri Fetvalar, İstanbul, 1983, I-II.
- Heyet, el-Fetâva'l-Hindiyye, Mısır, ty., I-VI.
- İbn Abidin, Muhammed Emin, 1252/1836, Reddü'l-Muhtar aled'-Dürri'l-Muhtar, İst. 1984, I-VIII.
- İbn Humam, Kemalüddin Muhammed b. Abdu'l-Vahid, 861/1457, Şerhu Fethu'l-Kadir, y.t.y., I-VIII.
- İbn Kudâme, Ebu Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, 620/1223, el-Muğni, yty., I-IX.
- İbn Rüşd, el-Hafid, Ebu'l-Velid, Muhammed b. Ahmed, 595/1199, Bidayetü'l-Müctehit ve Nihayetü'l-Muktesid, İstanbul, 1985, I-II.

- Kâsânî, Ebubekr b. Mes'ud, 587/1191, Bedaiu's-Sanâî fi Tertibe's-Şer'âî, Beyrut, 1982, I-VII.
- Mansur, Ali Nasîf, el-Camiu'l-Usul fi Ehadisi'r-Rasul, İstanbul, 1985, I-V.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmut, 683/1284, el-İhtiyar li't-Ta'lîlil-Muhtar, yty., I-V.
- Meydâni, Abdülğani, 1299/1881, el-Lübab fi Şerhi'l-Kitab, İst. ty. I-IV.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramuz, Dururu'l-Hukkam fi Şerhi Gureri'l-Ahkam, İst. 1330 h, I-II.
- Muhammed b. İbrahim el-Musa, Şirketu'l-Eşhas beyne's-Şeriatî ve'l-Kanun, yty.
- Muhammed Şirbini'l-Hatib, Muğni'l Muhtaç İla Ma'rifeti Meani el-Fâzî'l-Minhac, Mısır, 1958, I-IV.
- Poroy, Reha, Ünal Tekinalp, Ersin Çamoğlu, Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, İstanbul, 1988.
- Serahsi, Muhammed b. Ahmed b. ebi Sehl Şemsu'l-Eimme, 483/1090, Kitabu'l-Mebcut, Beyrut, 1398 h., I-XXX.
- Seyyit Sâbık, Fıkhûs-Sünne, Lübnan, 1981, I-III.
- Tirmizi, Muhammed b. İshak b. Sevra, 279/892, es-Sünen, İstanbul, 1981.
- Ünlü, M. Cengiz, Şirketlerin Kuruluşu ve Tasfiye İşlemleri Rehberi. Ankara, 1989.
- Zeylai, Fahrüddin Osman b. Ali, 743/1342, Tebyinü'l-Hakaik Şerhu Kenzü'd-Dekaik, Beyrut, 1313, h., I-VI.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ